

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ *FACTORS THAT LED TO THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS*

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΖΑΒΕΡΔΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΑΜ: 7854

ΠΑΓΟΥΡΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΑΜ: 7915

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΛΑΝΤΩΝΗΣ ΠΕΤΡΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία προβαίνει στην αναζήτηση των αιτιών της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Το θέμα αυτό αν και πολυσυζητημένο έχει πολλές δυσδιάκριτες πτυχές που οφείλουν να αναδειχτούν.

Αρχικά, η εργασία αυτή αναφέρεται στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την διαδρομή μέχρι την δημιουργία του ενιαίου νομίσματος. Στην συνέχεια γίνεται αναφορά στα πιθανά αίτια που οδήγησαν στην κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος αλλά και στο φαινόμενο που ονομάστηκε «Παγκόσμιος Μινώταυρος». Τέλος, γίνεται αναφορά στις επιπτώσεις που είχε η κρίση στην Ελλάδα, τόσο στο δημόσιο αλλά και στον ιδιωτικό τομέα και γίνεται έκκληση για συνεννόηση όλων των αρμόδιων, τοπικών αλλά και παγκόσμιων, θεσμών.

SUMMARY

The following thesis proceeds to search the causes of the global economic crisis. This issue, although much discussed has many subtle aspects that must be grown.

Initially, this paper refers to the establishment of the European Union and the path to the creation of the single currency. Then, referring to the possible causes that led to the collapse of the global financial system but also to the phenomenon called "Global Minotaur." Finally, reference is made to the impact of the crisis in Greece, both in the public and private sectors and calls for consultation of all relevant, local and global, institutions.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1.ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ,ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΕ	7
2. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	11
3.ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	12
4.ΕΠΙΚΡΑΤΕΣΤΕΡΗ ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ 2008	15
5.ΤΑ ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ Ο «ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ»	20
6.ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ.....	33
7.Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	37
8.ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ.....	45
9.ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ	51
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	55

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκόσμια οικονομία σήμερα είναι αντιμέτωπη με τη χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου, με το ρυθμό ανάπτυξης να μειώνεται σημαντικά το 2009 και να συνεχίζεται εξίσου τα επόμενα χρόνια.

Η κρίση επηρεάζει όλες ανεξαιρέτως τις χώρες, πλούσιες και φτωχές, με ανοικτές ή σχετικά πιο κλειστές οικονομίες, αυτές που στο παρελθόν ακολούθησαν είτε επεκτατική, είτε συντηρητική πολιτική, αυτές που συμμετείχαν στο διεθνές επιχειρηματικό στίβο της περιόδου 2002-2007, αλλά και όσες έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στον άνθρωπο και την κοινωνική πολιτική.

Καμία χώρα δεν μπορεί να αποφύγει την προσγείωση της οικονομίας της στα νέα δεδομένα. Απλώς διαφέρει ο βαθμός της αρνητικής επίπτωσης ανά κράτος. Το σημείο καίριας απαρχής της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν - χρονικά- σύντομο, από την κατάρρευση της Lehman Brothers στις 15 Σεπτεμβρίου 2008, έως την ημέρα που το αμερικανικό χρηματιστήριο έφτασε στο χαμηλότερο σημείο του, στις 9 Μαρτίου 2009.

Αλλά το απότομο “πάγωμα” των πιστοληψιών , που αποτελούν τον αιμοδότη της οικονομίας, κράτησε τόσο καιρό ώστε να προκληθεί μόνιμη ζημιά στην βιομηχανικές χώρες της Δύσης.

Η ζημιά είχε τρεις κύριες μορφές, καθεμία από τις οποίες αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας σήμερα.

Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ένα υψηλό και αυξανόμενο δημόσιο χρέος, ένα εύθραυστο τραπεζικό σύστημα και μια τεράστια εκροή ρευστότητας στις σύγχρονες οικονομίες, ζητήματα που οφείλουν, κυρίως, οι προηγμένες χώρες να λύσουν άμεσα μέσω συνεργασιών και συνομιλιών σε ανώτατο επίπεδο.

Η κρίση του ευρώ, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της νέας οικονομικής δίνης, περιέχει μόνο δύο από τις τρεις προηγούμενες μορφές (προβληματικό δημόσιο χρέος στην Ελλάδα και σε άλλες ευάλωτες χώρες και εύθραυστες ευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες κατέχουν ένα μεγάλο μέρος της οφειλής αυτής).

Ως αποτέλεσμα των προβλημάτων στην Ευρώπη, η παγκόσμια οικονομία έχει γίνει ακόμη πιο εκτεθειμένη στα τρία συγκεκριμένα προβλήματα.

Εν συνεχεία, μπορεί η διόγκωση του δημοσίου χρέους να είναι ο προφανέστατος λόγος της ευρωπαϊκής κρίσης, όμως οι πραγματικές αιτίες είναι βαθύτερες, μέσω της έλλειψης ανταγωνιστικότητας, που έχει συνδεθεί με την υιοθέτηση του ευρώ σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ισπανία (GIIPS). (HoffmanS., 1994)

Παράλληλα, μετά την επανένωσή της, η Γερμανία υφίστατο μια ιστορική μεταμόρφωση ώστε να γίνει ο μεγαλύτερος εξαγωγέας στον κόσμο. Όλες οι βόρειες οικονομίες της Ευρώπης αποκόμισαν τα οφέλη της διευρυμένης αγοράς και του μειωμένου ανταγωνισμού που προσέφεραν οι GIIPS. Αλλά το μοντέλο ανάπτυξης στις νότιες χώρες ήταν εξ' ολοκλήρου λανθασμένο.

Πλέον, μετά τη κατάρρευση της εικονικής ανάπτυξης και τη σηματοδότηση της αποτυχίας για τον οικονομικό ευρωπαϊκό χώρο, οι κυβερνήσεις οφείλουν να συρρικνώσουν τον ίδιο τους τον εαυτό.

Τα κράτη έχουν εγκλωβιστεί σε ένα σημείο μηδέν, προσπαθώντας να ασκήσουν αποτελεσματική οικονομική πολιτική στο πλαίσιο της ONE και, από την άλλη, να κατευνάσουν τις διογκωμένες εσωτερικές κοινωνικές προστριβές εξαιτίας των επαχθών ημίμετρων. Αποτελεί πλέον κοινό μυστικό, ότι η ΕΕ διακατέχεται από πραγματικό έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ των κρατών μελών της.

Τα επωφελούμενα βόρεια κράτη αρνούνται να παρέχουν την απαραίτητη βοήθεια στους αδύναμους κρίκους της ευρωπαϊκής αλυσίδας.

Οι κυβερνήσεις και τα έθνη της ηπείρου έχουν εισέλθει σε ένα φαύλο κύκλο συζητήσεων, ημιμέτρων, εξαγγελιών και, εν τέλει, πασιφανούς αδυναμίας εφαρμογής των συμφωνιών που υπογράφονται ανά καιρούς.

Τίθενται συνεχώς ερωτήματα για το μέλλον, όχι μόνο της ΟΝΕ αλλά και της ίδιας της ΕΕ. Ακαδημαϊκοί, δημοσιογράφοι και μελετητές αναρωτιούνται αν τελικά η παράδοση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε τεχνοκράτες, μη-εντεταλμένους από τα εθνικά κοινοβούλια και τον λαό, προδίδει και την απουσία δημοκρατικών θεσμών στο εσωτερικό της Ένωσης.

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη της διεθνούς οικονομικής κρίσης και οι επιπτώσεις της στην ευρωπαϊκή και ελληνική οικονομία..

Η συνεισφορά της πτυχιακής εργασίας αντικατοπτρίζεται στα χρήσιμα συμπεράσματα της οικονομικής κρίσης σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Παράλληλα, επιχειρείται μία προσπάθεια διατύπωσης εναλλακτικών πολιτικών και οικονομικών προτάσεων με στόχο της μακροημέρευση και την υγιή λειτουργία του παγκόσμιου και ευρωπαϊκού οικονομικού συστήματος.

1.ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ,ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΕ

Η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ξεκίνησε από έξι κράτη, τα οποία χρησίμευσαν σαν σκαπανείς για να ανοίξουν ένα άγνωστο δρόμο. Άλλα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήθελαν και άλλα δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν. Τελικά, μισό αιώνα μετά, όλα τα ευρωπαϊκά έθνη ακολουθούν ή προσπαθούν να ακολουθήσουν την κοινή πορεία πολυεθνικής ολοκλήρωσης (Μούσης, 2008).

Οι αρχικές συνθήκες του εγχειρήματος δεν ήταν και οι καλύτερες. Η Ευρώπη διχοτομήθηκε ιδεολογικά. Στο ανατολικό μέρος της, η Σοβιετική Ένωση ασκούσε επιρροή σε πάμπτωχους λαούς μέσω σοσιαλιστικών καθεστώτων. Επίσης, πρόσφερε μια κάποια ασφάλεια, μια ευρεία αγορά για τις εισαγωγές και εξαγωγές τους και μια σχετική εξασφάλιση των βασικών αναγκών των λαών τους, της τροφής και της στέγης.

Στον αντίποδα, στη δυτική Ευρώπη, στη δεκαετία του 1950, η ευημερία των λαών δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη της ανατολικής. Μολονότι, στα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη οι λαοί ζούσαν υπό δημοκρατικά καθεστάτα και απολάμβαναν κάποιων στοιχειωδών δικαιωμάτων και της ελευθερίας του λόγου, η οικονομική κατάσταση της μεγάλης πλειοψηφίας δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη των ανατολικών περιοχών.

Όμως, η σοβιετική «απειλή» δεν αποτελούσε τον κύριο λόγο ίδρυσης του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου.

Ασφαλώς και ήταν μία από τις αφορμές της γέννησής του, αν και τα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη είχαν ενταχθεί στο NATO ήδη από το 1949. Αυτή όμως η ατλαντική «ασπίδα» δεν μπορούσε να εξασφαλίσει τη προστασία των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Ούτε φυσικά να αποτελέσει ανάχωμα προς μια πολιτική και οικονομική ένωση.

Για την επίτευξη του τελευταίου, έπρεπε τα κράτη να αποτινάξουν πολιτικές απομονωτισμού και προστατευμένης εσωτερικής αγοράς.

Η ανάπτυξη θα υλοποιούταν μέσω του εξωτερικού εμπορίου και του υγιούς ανταγωνισμού και αυτό θα επιτυγχάνονταν μόνο μέσω της πολυεθνικής-πολιτικής ενοποίησης και όχι τόσο μέσω της διακυβερνητικής.

Η απελευθέρωση του εμπορίου θα γινόταν μέσω της δημιουργίας μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών. Αυτή τη μέθοδο υποδείκνυαν ιδίως η Μεγάλη Βρετανία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η απελευθέρωση του εμπορίου στην Ευρώπη μπορούσε να επισπεύσει και να ξεπεράσει τις διεργασίες που είχαν ξεκινήσει από το 1947 σε διεθνές επίπεδο στα πλαίσια της Γενικής Συμφωνίας περί Δασμών και Εμπορίου (GATT). Θα μπορούσε έτσι να οδηγήσει σε πλήρη εξάλειψη των δασμολογικών εμποδίων χωρίς εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας.

Αλλά ορισμένοι πολιτικοί των χωρών της Ευρώπης, οι οποίες είχαν καταστραφεί από τους μεταξύ τους πολέμους, ήθελαν να προχωρήσουν πέρα από την απελευθέρωση του εμπορίου. Ήθελαν να προχωρήσουν προς μια πολυεθνική ολοκλήρωση, μια διαδικασία ενοποίησης των οικονομιών.

Έτσι, έξι κράτη αποφάσισαν να επιχειρήσουν την οικονομική ένωση στους τομείς του άνθρακα και του χάλυβα, τα οποία αποτελούσαν τον πυρήνα των οικονομιών τους.

Η ιδέα αυτή ανήκε στον Jean Monnet και διακηρύχτηκε από τον Υπουργό των Εξωτερικών της Γαλλίας (R.Schuman) στις 9 Μαΐου 1950. Η ιδέα της ΕΚΑΧ υιοθετήθηκε αμέσως από τον Γερμανό Καγκελάριο, K.Adenauer, και από τους πρωθυπουργούς της Ιταλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου. Εν τέλει, η Συνθήκη της ΕΚΑΧ υπογράφηκε στο Παρίσι στις 18 Απριλίου 1951. Τα θεσμικά όργανα που ίδρυσαν τότε υπάρχουν ακόμα και σήμερα με αυξημένες βέβαια αρμοδιότητες.

Τα πρώτα χρόνια υλοποίησης του εγχειρήματος απέδειξαν και την επιτυχία του σε τέτοιο βαθμό, που οι δυνατότητες δημιουργίας κοινής αγοράς επεκτάθηκαν και σε άλλους τομείς.

Συνεπώς, ύστερα από σύντομες διαπραγματεύσεις (Απρίλιος 1956), τα έξι κράτη της ΕΚΑΧ υπέγραψαν στη Ρώμη τις Συνθήκες που ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας .

Το Ηνωμένο Βασίλειο πρότεινε τότε στους έξι τη δημιουργία μίας ευρείας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών του ΟΟΣΑ, αλλά οι συζητήσεις εγκαταλείφθηκαν το 1958 λόγω βασικών διαφωνιών μεταξύ Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου.

Η διάσταση μεταξύ κρατών που ήθελαν να προχωρήσουν στην οικονομική ολοκλήρωση και εκείνων που επιθυμούσαν την διακυβερνητική συνεργασία για την απελευθέρωση του εμπορίου συγκεκριμενοποιήθηκε το 1959 με την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών στην οποία προσχώρησαν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Δανία, η Αυστρία, η Πορτογαλία, η Ισλανδία, η Ελβετία και αργότερα η Φιλανδία. Όμως, το Ηνωμένο Βασίλειο, στην αυγή μίας νέας εποχής για την Ευρώπη, συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε πλέον να διατηρήσει τον ηγετικό ρόλο του στην ήπειρο και στον κόσμο.

Έτσι, υπέβαλε επίσημα την υποψηφιότητά του, τον Αύγουστο του 1961, για να γίνει πλήρες μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, μαζί με τη Δανία, τη Νορβηγία και την ανεξάρτητη Ιρλανδία.

Η ένταξη των χωρών προσέκρουσε στην αντίθεση του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, στρατηγού Ντε Γκώλ, ο οποίος ήταν αρκετά επιφυλακτικός για τις προθέσεις του Ην. Βασιλείου.

Η δεύτερη βρετανική αίτηση ένταξης δεν εξετάστηκε σοβαρά παρά μόνο μετά την παραίτηση του Ντε Γκώλ, τον Απρίλιο του 1969. Τελικά, ύστερα από δύσκολες διαπραγματεύσεις, οι Συνθήκες ένταξης υπογράφηκαν στις 22 Ιανουαρίου 1972.

Η ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας έγινε πράγματι την 1η Ιανουαρίου 1973. Η Νορβηγία δεν εντάχθηκε στην Κοινότητα λόγω αρνητικού δημοψηφίσματος του νορβηγικού λαού.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν αποτέλεσε όμως μόνο προπύργιο οικονομικής ανάπτυξης αλλά και δημοκρατίας, καθώς, ύστερα από την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος στο εσωτερικό τους, η Ελλάδα και η Ισπανία υπέβαλαν επίσημα αίτηση προσχώρησης, μαζί με την Πορτογαλία, η οποία και πραγματοποιήθηκε το 1981 και το 1986, ανεβάζοντας τον αριθμό των κρατών της ΕΟΚ σε 12.

Με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, τον Ιούνιο του 1987, τα 12 κράτη-μέλη της ΕΟΚ αποφάσισαν να ολοκληρώσουν την εσωτερική αγορά τους μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1992.

Ένα χρόνο πριν την συγκεκριμένη ημερομηνία, αποφάσισαν στο Μάαστριχτ να αναπτύξουν μέσα στην αγορά μία οικονομική και νομισματική ένωση, μία συνεργασία για τις εσωτερικές και δικαστικές υποθέσεις και μία κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας. Με αυτό τον τρόπο, λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μετατράπηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εν συνεχεία, η Ευρώπη των 12 έγινε η Ευρώπη των 15 με την προσχώρηση της Αυστρίας, Φιλανδίας και Σουηδίας, την 1η Ιανουαρίου 1995. Παρενθετικά, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, όλο και περισσότερες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ζήτησαν συμμετοχή στην ΕΕ.

Έτσι, μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων τους, 10 κράτη (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Κύπρος και Μάλτα) υπέγραψαν τη Συνθήκη ένταξης τους στην Αθήνα στις 16 Απριλίου 2003, ενώ η Βουλγαρία και η Ρουμανία προσχώρησαν στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα την 1η Ιανουαρίου 2007. Τελευταία, γίνεται λόγος για την Ευρώπη των 28, με την είσοδο της Κροατίας τον Ιούλιο του 2013.

2. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η οικονομική και νομισματική ένωση, η οποία προβλέφθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και ολοκληρώθηκε ως προς τα περισσότερα κράτη-μέλη με τη κυκλοφορία του ευρώ είναι μία απόδειξη της συνέχειας της διαδικασίας πολυεθνικής ολοκλήρωσης.

Μία ενιαία αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα είναι εκτεθειμένη σε νομισματικούς και οικονομικούς κινδύνους. Στο νομισματικό πεδίο, λόγω της δυνατότητας υποτίμησης ή ανατίμησης ορισμένων νομισμάτων των κρατών μελών, υπάρχει συναλλαγματικός κίνδυνος στις πωλήσεις επί πιστώσει σε εταίρο άλλου κράτους μέλους. Πράγματι, μία μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακόμη και μικρή, μπορεί να μεταβάλει σημαντικά την ισορροπία των συμβάσεων μεταξύ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, όπως μπορεί να επηρεάσει τον σχετικό πλούτο των πολιτών και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

Οι νομισματικές διακυμάνσεις μπορούν να παραβιάσουν τόσο τους επενδυτές, οι οποίοι χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους στο εξωτερικό με την εξαγωγή κεφαλαίων από τη χώρα τους, όσο και εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν χρηματοδοτικές πηγές της χώρας προορισμού.

Επίσης, τίθεται το πρόβλημα της μη εναρμόνισης των επιταγών της κοινής αγοράς με τις συγκυριακές πολιτικές των κρατών.

Για να ομοιάσουν έτσι οι συνθήκες μιας κοινής αγοράς με εκείνες μιας εσωτερικής αγοράς, πρέπει να εκλείψουν οι συναλλαγματικές μεταβολές, που διαταράσσουν τις εμπορικές συναλλαγές και τις επενδύσεις. Για να εδραιώσουν μια νομισματική ένωση, τα κράτη-μέλη μιας κοινής αγοράς οφείλουν να καθορίσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματά τους ή να υιοθετήσουν ένα κοινό νόμισμα, όπως ακριβώς και έγινε στο Μάαστριχτ, το 1992 (Μούσης, 2008).

3.ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ

Είναι πλέον σύνηθες η κρίση του 2008 να ταυτίζεται με την κατάρρευση της Lehman Brothers. Μιας επενδυτικής τράπεζας που λειτούργησε επί 148 χρόνια, που δεν πτοήθηκε από έναν εμφύλιο πόλεμο, δύο παγκόσμιους πολέμους, από το Κραχ του 1929, καθώς και από τις υπόλοιπες κρίσεις που έπληξαν την Wall Street συνολικά.

Αν και η κρίση του 2008 δεν ξεκίνησε από τη Lehman, η κατάρρευσή της συγκλόνισε ολόκληρο τον κόσμο και τον ανάγκασε να αποδεχθεί ότι η μεταπολεμική εποχή είχε τελειώσει και μια νέα περίοδος γενικευμένης ανασφάλειας την είχε διαδεχθεί. Αφήνοντας τη Lehman να καταρρεύσει, η αμερικανική κυβέρνηση έδωσε τη χαριστική βολή στην «ηρωική» εποχή – μια εποχή που χαρακτηρίστηκε από την ακλόνητη πίστη στη σοφία των αγορών και στην ανίκητη ισχύ της Wall Street.

Σπάνια η ανθρωπότητα δοκιμάζει τέτοια μεγάλη έκπληξη. Το 1929 ήταν μια τέτοια στιγμή. Το 2008 ήταν η ακόλουθη.

Το βέβαιο είναι ότι κανείς δεν θα ξεχάσει εκείνες τις μέρες και τον τρόπο που όλα άλλαξαν. Για πρώτη φορά μετά το 1929, προνομιούχοι και μη φοβήθηκαν το ίδιο, οι λίγοι εναπομείναντες αντιφρονούντες αναθάρρησαν, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι άρχισαν να ξεσκονίζουν βιβλία και ιδέες που είχαν από καιρό βάλει στην άκρη, οι αντιπολιτευόμενοι με τρόμο προέβλεψαν πως θα κληθούν να είναι εκείνοι οι οποίοι θα πρέπει να δώσουν λύσεις.

Οι μετανάστες εγκατέλειψαν το Λονδίνο, το Δουβλίνο, τα Εμιράτα ψάχνοντας για δουλειά σε χώρες φτωχότερες αλλά πιο σίγουρες.

Στο μεταξύ, πάνω από 50 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τις δουλειές τους στις αναπτυγμένες χώρες, τουλάχιστον 10 εκατομμύρια Αμερικανοί, Βρετανοί και Ιρλανδοί ένωσαν την ντροπή της κατάσχεσης του σπιτιού τους, ενώ στον «αναπτυσσόμενο Νότο» και στην Ανατολική Ασία προστέθηκαν πάνω από 500 εκατομμύρια άνθρωποι στο σύνολο όσων βρίσκονται και επίσημα κάτω από τα όρια της φτώχειας.

Τις μέρες του Σεπτεμβρίου του 2008 ο καπιταλισμός, για άλλη μία φορά, έφτασε στο όριο της κατάρρευσής του. Και για άλλη μια φορά σώθηκε από τα κράτη τα οποία, υποτίθεται, είχε «υπερβεί» και τα οποία τον κρατούσαν «πίσω».

Ξαφνικά, οι ίδιοι οι πολιτικοί που είχαν πιστέψει βαθιά και ειλικρινά ότι ο ρόλος τους ήταν να περιορίσουν το κράτος, να λειτουργούν ως σώφρονες μάνατζερ που δουλειά τους είναι να ισοσκελίζουν τα λογιστικά βιβλία του δημοσίου (έστω και με τη βοήθεια της Goldman Sachs), βρέθηκαν να παίζουν το ρόλο του κυβερνήτη σε φουρτουνιασμένες θάλασσες την ύπαρξη των οποίων αγνοούσαν.

Ενώ ανέφεραν πως «τα κρατικά ταμεία δεν αντέχουν» ούτε την παραμικρή αύξηση στις συντάξεις ή λίγα εκατομμύρια παραπάνω για τα σχολεία ή τα νοσοκομεία, ξαφνικά κατέληξαν να δίνουν σε καθημερινή βάση δεκάδες δισεκατομμύρια στις τράπεζες, στην General Motors, στις κραταιότερες των ασφαλιστικών εταιρειών.

Άνθρωποι βαθιά συντηρητικοί και αντικρατιστές αναγκάστηκαν να προβούν σε αστραπιαίες εθνικοποιήσεις που ούτε ο Λένιν δεν είχε τολμήσει. Τα χρόνια που πέρασαν από τότε που ξεκίνησε η κρίση του 2008, μάθαμε ότι κράτος και τράπεζες είναι συγκοινωνούντα δοχεία.

Ακόμη, αντιλαμβάνεται κανείς ότι αν και το κράτος μπορεί να σώσει τον καπιταλισμό, η κρίση απλώς παίρνει άλλες μορφές, διαχέεται, μεταμορφώνεται από οξεία σε βραδυφλεγή, μεταναστεύει σε άλλες ηπείρους, καταστρέφει τις «ζωές των άλλων», εκείνων που νόμιζαν ότι, μη έχοντας εισπράξει τα οφέλη της εμπορευματοποίησης των πάντων, είχαν ανοσία στις κρίσεις του

χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ένας κόσμος σε κατάσταση εναγώνιας απορίας εγκυμονεί θεωρίες για το τι του συνέβη.

Κάθε μεγάλη κρίση, όπως εκείνη του 1770, του 1848, του 1929 κλπ., γεννά κάποιες νέες, μεγάλες, σημαντικές θεωρίες.

Η κοινωνική κρίση στις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης γέννησε τον Adam Smith, το 1848 μας έφερε τον Marx, το 1929 μας εφοδίασε με τη σκέψη του Keynes. Παρομοίως, περιμένει κανείς ότι νέες θεωρίες θα γεννηθούν και με την κρίση του 2008.

Εν έτη 2016 θα μπορούσε κανείς να πει ότι είναι ακόμα πολύ νωρίς για να απαντηθεί το ερώτημα ποιες θα είναι οι νέες θεωρίες της κρίσης του 2008. Δεν είναι λίγες οι σκόρπιες εξηγήσεις του φαινομένου της κρίσης αυτής που ήρθε στη χώρα μας με ένα-ενάμιση χρόνο καθυστέρηση. Οι «εξηγήσεις» αυτές έχουν όλες μια δόση αλήθειας και αγγίζουν κάποια σημαντική πτυχή της Κρίσης.

Κρίνεται όμως σκόπιμο να αναφερθούμε σε αυτές πριν παραθέσουμε τη βαθύτερη εξήγηση αν μη τι άλλο επειδή πρόκειται για τις απόψεις που ασπάζονται οι περισσότεροι και επειδή έχουν ήδη βρει το δρόμο τους στα εγχειρίδια οικονομικής θεωρίας (π.χ. Arnold, 2011 ή Mankiw and Taylor, 2010) με τα οποία εκπαιδεύονται οι οικονομολόγοι των επόμενων γενιών.

4.ΕΠΙΚΡΑΤΕΣΤΕΡΗ ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ 2008

Η πιο συνηθισμένη αφήγηση για τα αίτια της κρίσης του 2008 επικεντρώνεται στην αγορά κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην αδυναμία πολλών δανειστών να αποπληρώσουν τα δάνειά τους. Ως αφετηρία θα μπορούσε να θεωρηθεί η λεγόμενη «απορρύθμιση» του χρηματοπιστωτικού συστήματος που άρχισε τη δεκαετία του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίστηκε και στη δεκαετία του 1990 (Mankiw and Taylor, 2010).

Με τον όρο απορρύθμιση εννοούμε την αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο ώστε οι κανόνες και οι ρυθμίσεις που αφορούν τη λειτουργία των τραπεζών και των κτηματικών εταιρειών είτε να καταργηθούν είτε να γίνουν πιο ελαστικοί. Στην περίοδο της κυβέρνησης Thatcher στη Μεγάλη Βρετανία, το τραπεζικό σύστημα άλλαξε ριζικά, καθώς καταργήθηκαν μια σειρά από περιορισμούς για τη χρηματοδότηση των τραπεζών.

Μέσα στη δεκαετία του 1990, οι περιορισμοί γίνονταν ολοένα ελαστικότεροι, επιτρέποντας στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να λειτουργούν με μεγαλύτερη ελευθερία, ενώ ο νόμος Gramm-Leach-Bliley του 1999 (γνωστός και ως «ο νόμος του εκσυγχρονισμού των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών του 1999») κατήργησε τις διαφορές μεταξύ εμπορικών και κτηματικών τραπεζών, ασφαλιστικών και χρηματιστηριακών εταιρειών.

Ένα από τα αποτελέσματα του νέου αυτού θεσμικού πλαισίου ήταν ότι ο δανεισμός έγινε ευκολότερος για τους δανειστές, ενώ η αισιοδοξία που διέπνεε το οικονομικό κλίμα στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ενθάρρυνε τις τράπεζες να αποδεχτούν μεγαλύτερους κινδύνους, δανείζοντας σε πιστωτές με επισφαλή χαρακτηριστικά.

Τέτοια άτομα που παρουσιάζουν μεγάλο κίνδυνο ως πιστωτές απαρτίζουν τη λεγόμενη δευτερεύουσα αγορά δανείων – και αποτέλεσαν ευκαιρία για τις τράπεζες να δανείσουν με μεγαλύτερα επιτόκια, αλλά με πολύ ελκυστικούς όρους για τα πρώτα χρόνια αποπληρωμής.

Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, οι τράπεζες στις Ηνωμένες Πολιτείες αύξησαν με γρήγορους ρυθμούς την παροχή δανείων στη δευτερεύουσα αγορά κατοικιών, ενώ, όπως ήταν φυσικό, οι ευκολίες δανεισμού στην αγορά κατοικιών οδήγησαν στην αύξηση της ζήτησης και της τιμής τους.

Το καλοκαίρι του 2006 το επιτόκιο της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών είχε ανέλθει στο 5,25% (από 1% που ήταν τον Ιούνιο του 2004).

Αυτή η αύξηση του επιτοκίου έκανε αδύνατη των πληρωμή των δόσεων των επισφαλών στεγαστικών δανείων, όπως και των ομολόγων που ήταν καλυμμένα με τα δάνεια αυτά. Οι κατασχέσεις κατοικιών δεν ήταν αρκετές για να εξυπηρετηθούν τα δάνεια, καθώς η τιμή των ακινήτων είχε ήδη μειωθεί κατά μεγάλο ποσοστό, μια και η ζήτηση ήταν πλέον σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Αυτή η κατάρρευση στην αγορά των ακινήτων οδήγησε τράπεζες στη χρεοκοπία και, ως επακόλουθο, επέφερε μείωση εμπιστοσύνης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, με την κρίση να περνά και στην «πραγματική οικονομία» λόγω της αύξησης της ανεργίας και του περιορισμού των δραστηριοτήτων σε πολλούς κλάδους – και ιδιαίτερα σε εκείνους που σχετίζονται με την αγορά ακινήτων.

Τον Αύγουστο του 2008, το 10% περίπου των στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονταν είτε σε καθυστέρηση πληρωμής είτε σε διαδικασία πλειστηριασμού, ενώ την προηγούμενη χρονιά οι τράπεζες είχαν προβεί στην κατάσχεση περίπου ενός εκατομμυρίου κατοικιών. Τα στεγαστικά αυτά δάνεια ήταν τιτλοποιημένα – δηλαδή, είχαν μετακινηθεί από τους ισολογισμούς των τραπεζών στους ισολογισμούς διαμεσολαβητικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Οι οργανισμοί αυτοί εξέδιδαν εταιρικά ομόλογα για να καλύψουν τα δάνεια, κατορθώνοντας να πείσουν και τις εταιρείες αξιολόγησης να βαθμολογούν αδικαιολόγητα υψηλά τα ομόλογα που είχαν ως αντίκρισμα τα τιτλοποιημένα επισφαλή δάνεια.

Όταν οι περισσότερο επισφαλείς πιστωτές δεν μπορούσαν να πληρώσουν τις δόσεις τους, οι πιο ευέλικτοι και υποψιασμένοι παίκτες στις χρηματαγορές άρχισαν να φοβούνται για την αξία αυτών των εταιρικών ομολόγων –τα οποία ήταν αδιαφανή και περιείχαν άγνωστες φέτες «κακών» χρεών– και άρχισαν να τα ξεφορτώνονται μαζικά ή ακόμα και να στοιχηματίζουν πάνω τους.

Ωστόσο, αυτά τα παράγωγα-πακέτα είχαν μετατραπεί στο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα που κινούσε το διεθνές τραπεζικό σύστημα. Έτσι, εντός μερικών ημερών, και ιδίως μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers που είχε επενδύσει τεράστια ποσά σε αυτά τα παράγωγα, όλο αυτό το ιδιωτικό χρήμα εξανεμίστηκε.

Για να μην καταρρεύσουν οι τράπεζες, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισαν να αναπληρώσουν το ιδιωτικό χρήμα που διέρρευσε από τις τράπεζες με φερέγγυο δημόσιο χρήμα.

Για να είναι όμως το δημόσιο χρήμα φερέγγυο, οι κυβερνήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγκάστηκαν να μην το τυπώσουν, αλλά να το δανειστούν από εκείνους που έχουν αποταμιεύσεις: από τους Κινέζους, τους Ιάπωνες, τους Άραβες και τους Γερμανούς επενδυτές (π.χ. από ασφαλιστικά ταμεία αλλά και αρκετούς ιδιώτες που προτιμούσαν, μετά το «ξεσκέπασμα» των τραπεζών, να δανείζουν κράτη παρά τράπεζες).

Αφού τις διέσωσε το δημόσιο, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρώπη, οι τράπεζες δεν άλλαξαν τρόπο λειτουργίας: πρώτον, άρχισαν να δανείζουν τα κράτη με τις μεγαλύτερες δανειακές ανάγκες (όπως η Ελλάδα) από το δημόσιο χρήμα που πήραν από εκείνα, και με μεγάλο επιτόκιο.

Δεύτερον, άρχισαν να δομούν χαρτιά (CDS) με νέα στοιχήματα του τύπου «ο κάτοχος αυτού του χαρτιού δικαιούται να πάρει ένα άγνωστο ποσό από την τάδε τράπεζα, εφόσον χρεοκοπήσει το ελληνικό δημόσιο».

Όσοι αγόραζαν αυτά τα χαρτιά κατόπιν τα μεταπωλούσαν σε τιμές που αυξομειώνονταν ανάλογα με το πώς έκριναν οι επενδυτές ότι άλλαζε, μέρα με τη μέρα, η πιθανότητα να χρεοκοπήσει η Ελλάδα ή η Ιρλανδία κλπ.

Πολλοί επενδυτές που σκέφτονταν να δανείσουν χρήματα σε χώρες όπως η Ελλάδα, αγόραζαν παράλληλα και αυτά τα χαρτιά με σκοπό να ασφαλίσουν την επένδυσή τους (δηλ. να κερδίσουν κάτι στην περίπτωση που τα δανεικά δεν επιστρέφονταν).

Προφανώς, αυτή η διασύνδεση οδήγησε στη συνδιαμόρφωση της αξίας των CDS και των επιτοκίων που έπρεπε να πληρώσει η Ελλάδα ή η Ισπανία ώστε να δανείζεται από ιδιώτες. Όσο ανέβαιναν τα CDS, τόσο ανέβαιναν και τα επιτόκια που κατέβαλλαν τα κράτη στους ιδιώτες για νέα δάνεια.

Τα λεγόμενα “spreads” δεν ήταν τίποτα άλλο από τη διαφορά του επιτοκίου που πλήρωνε η Ελλάδα στους ιδιώτες για να δανείζεται από το επιτόκιο που πλήρωνε η Γερμανία. Χρησιμοποιώντας την ορολογία των αγορών, τα spreads συσχετιζόνταν με την αξία των CDS.

Συνοπτικά, αφού διασώθηκαν οι τράπεζες από το δημόσιο το οποίο τους αντικατέστησε το χαμένο ιδιωτικό χρήμα με νέο δημόσιο χρήμα, εκείνες άρχισαν να παράγουν νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα στοιχηματίζοντας ότι μέρη του ευρωπαϊκού δημοσίου (π.χ. το ελληνικό) θα πτωχεύσουν. Δηλαδή, εξακολούθησαν μια παρόμοια τακτική χρησιμοποιώντας ως «μαγιά» το δημόσιο χρήμα που τους παραχώρησαν οι φορολογούμενοι.

Φαινομενικά, λοιπόν, οι τράπεζες ισχυρίζονταν ότι ξεπέρασαν την κρίση, κατορθώνοντας μάλιστα να επιστρέψουν και τα δανεικά στα κράτη που είχαν δανείσει σε αυτές. Αυτή η αποπληρωμή όμως δεν έγινε παρά με νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα, απaráλλακτο με εκείνο το οποίο είχε προκαλέσει την κατάρρευση των αγορών το 2008, οδηγώντας αναπόφευκτα στην ανακύκλωση της Κρίσης.

Η παραπάνω εργασία αποτελεί την επικρατέστερη εκδοχή για τα αίτια της κρίσης του 2008 και, πράγματι, πρόκειται για μια έγκυρη καταγραφή των γεγονότων που σημάδεψαν τον χρηματοπιστωτικό τομέα τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, στην ενότητα αυτή αποτυπώνεται η άποψη ότι τα όσα καταγράφηκαν στις προηγούμενες παραγράφους δεν είναι παρά συμπτώματα της Κρίσης, και όχι τα πραγματικά της αίτια.

Η κρίση του 2008 δεν ήταν μια κρίση της οποίας τα βαθύτερα αίτια μπορούν να εντοπιστούν στις τράπεζες και στον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Η κρίση του 2008 δεν οφείλεται σε μια ξαφνική έλλειψη ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος που διορθώνεται με την παροχή άπλετης ρευστότητας από τις κεντρικές τράπεζες.

Η κρίση του 2008 δεν θα είχε αποσοβηθεί αν οι εποπτικές αρχές των οποίων καθήκον ήταν ο έλεγχος του τραπεζικού συστήματος έκαναν τη δουλειά τους .

Αντίθετα με εκείνες τις κρίσεις, η κρίση του 2008 δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τις παραδοσιακές συνταγές που συνήθως προτείνουν οι κεντρικές τράπεζες και τα υπουργεία Οικονομικών, και οι οποίες αναλύονται στα επικρατέστερα εγχειρίδια οικονομικής θεωρίας και χάραξης οικονομικής πολιτικής.

Σε αντιδιαστολή και σε πείσμα αυτών των συνταγών, η κρίση του 2008 θα αφήσει ανεξίτηλο το σημάδι της στην ανθρώπινη ιστορία, όπως έκανε το 1848 ή το 1929, δίνοντας έναυσμα για να αρχίσει μια νέα εποχή, τα χαρακτηριστικά της οποίας είναι αδύνατον να διακριθούν από τώρα μέσα σε αυτό το σύννεφο σκόνης που δημιούργησε η Κρίση γύρω μας.

5.ΤΑ ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ Ο «ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ»

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε τα βαθύτερα αίτια της κρίσης του 2008. Καθοριστικό ρόλο παίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισαν το τραύμα του 1929 στη μεταπολεμική περίοδο.

Καθώς ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έφτανε στο τέλος του, σοβαροί άνθρωποι που κινούσαν τα νήματα της αμερικανικής οικονομικής και εξωτερικής πολιτικής, αντί να νιώσουν ευφορία που ο πόλεμος κερδήθηκε, άρχισαν να πανικοβάλλονται.

Ο λόγος ήταν ότι το δολάριο απέμεινε, ουσιαστικά, το μοναδικό μετατρέψιμο νόμισμα της οικουμένης. Αυτό σήμαινε ότι μια νέα κρίση όπως εκείνη του 1929 ήταν πιθανό να μεταδοθεί άμεσα ως μια νέα επιδημία επιθετικής πανώλης από άκρου εις άκρον του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

Η ανησυχία ήταν ότι δεν θα υπήρχαν αναχώματα που να καθυστερήσουν την εξάπλωση της επόμενης μεγάλης κρίσης, με αποτέλεσμα την κατάρρευση όλων των αγορών, καθώς δεν έμενε κανένας να απορροφήσει τα πλεονάσματα των αμερικανικών αγρών και εργοστασίων τώρα που δεν θα υπήρχε καν η ζήτηση εκ μέρους των ενόπλων δυνάμεων της χώρας.

Είχαν κατανοήσει ότι αυτού του είδους οι αστοχίες των κυβερνήσεων φέρνουν το ένα κράτος αντιμέτωπο με το άλλο, πρώτα μέσα από συναλλαγματικό πόλεμο και πολύ γρήγορα μέσα από εμπορικό πόλεμο, με την κάθε χώρα να περιορίζει τις εξαγωγές της άλλης.

Ακόμα σημαντικότερο ήταν το γεγονός ότι επρόκειτο για ανθρώπους που, καθώς είχαν βιώσει την ανεργία και τη δυστυχία του μεσοπολέμου, ήταν αποφασισμένοι να μην αφήσουν τις θυσίες του πολέμου να πάνε χαμένες.

Κατόρθωσαν εξ αρχής την ανάγκη κεντρικού προγραμματισμού της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, έχοντας τη σύνεση να απορρίψουν από νωρίς την ιδέα ότι το κράτος είναι εχθρός του καπιταλισμού.

Αποφασισμένοι, λοιπόν, ότι η μεταπολεμική εποχή πρέπει να αποφύγει πάση θυσία ένα νέο 1929, έκατσαν και σχεδίασαν ένα σύστημα διαχείρισης του παγκόσμιου καπιταλισμού. Αυτό το σύστημα, το οποίο από εδώ και στο εξής θα το αποκαλούμε το «Παγκόσμιο Σχέδιο», είχε πολλές πτυχές. Οι δύο σημαντικότερες ήταν οι ακόλουθες.

Το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, το οποίο στόχο είχε την αποτροπή ενός πολέμου νομισμάτων σε περίπτωση κρίσης και την προβλεψιμότητα των ισοτιμιών, κάτι που ενισχύει τις μακροπρόθεσμες εμπορικές ανταλλαγές.

Επιπροσθέτως, μεγαλεπήβολες δράσεις που στόχο είχαν τη δημιουργία και τη στήριξη δύο άλλων ισχυρών διεθνών νομισμάτων, του γιεν και του μάρκου, τα οποία θα δρούσαν υποστηρικτικά προς το δολάριο. Για να κάνουμε μια μεταφορά, αυτό θα ήταν κάτι σαν αντιστάθμιση η οποία σε περίπτωση κρίσης στις ΗΠΑ, θα μείωνε τον αντίκτυπο στην Ευρώπη και στην Ασία.

Τέτοιες δράσεις ήταν το Σχέδιο Marshall στην Ευρώπη η ενθάρρυνση της δημιουργίας της ΕΟΚ ,το αντίστοιχο σχέδιο στήριξης της Ιαπωνίας, οι περιοδικές μεταφορές πλούτου από την Ουάσιγκτον στο Τόκυο και στη Βόννη με στόχο τη σταθεροποίηση αυτών των χωρών σε περιόδους τοπικών μίνι κρίσεων.

Η πεμπτουσία του Παγκόσμιου Σχεδίου, το οποίο επέζησε ως το 1971, ήταν απλή: το δολάριο θα παρέμενε το κεντρικό παγκόσμιο νόμισμα και θα ήταν το μόνο ανταλλάξιμο με χρυσό.

Οι ΗΠΑ θα διατηρούσαν, κατά μέσο όρο, εμπορικά πλεονάσματα με την Ευρώπη και την Ιαπωνία ενώ παράλληλα θα εξήγαν κεφάλαια στις προστατευόμενες χώρες τους ,ιδίως στη Γερμανία και την Ιαπωνία, έτσι ώστε να διατηρείται η παγκόσμια οικονομική ισορροπία, και θα ενίσχυαν τις προσπάθειες της Γερμανίας και της Ιαπωνίας να αποκτήσουν δεσπόζουσα θέση στις δικές τους περιφέρειες όπως στην Ευρώπη για τη Γερμανία και στη Νοτιοανατολική Ασία για την Ιαπωνία.

Το Παγκόσμιο Σχέδιο πέτυχε παρά τις πολλές απρόοπτες αντιξοότητες που δημιούργησε ο ρους του χρόνου όπως την επικράτηση του Μάο στην Κίνα. Για είκοσι χρόνια ο διεθνής καπιταλισμός βίωσε τη μακρύτερη περίοδο ανάπτυξης στην ιστορία του, καταφέροντας να ξεπερνάει τις κρίσεις.

Όμως, μετά από μια μεγάλη περίοδο σταθερότητας, δεν θα μπορούσε παρά να ακολουθήσει μια περίοδος αστάθειας. Δύο ήταν οι παράγοντες που αποσταθεροποίησαν το Παγκόσμιο Σχέδιο και που προέκυψαν ακούσια στη δεκαετία του 1960 από την κυριαρχία των ΗΠΑ στο παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα.

Οι αμερικανικές πολυεθνικές άρχισαν να χάνουν ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τις γερμανικές και ιαπωνικές ανταγωνίστριές τους οι οποίες, μη διαθέτοντας την ισχύ των αμερικανικών, επένδυσαν στην τεχνολογία και τη δημιουργία ελκυστικότερων αγαθών κυρίως αυτοκινήτων και ηλεκτρονικών.

Επιπλέον, η αμερικανική κυβέρνηση, θεωρώντας ανεξάντλητη τη δυνατότητά της να τυπώνει διεθνώς αποδεκτό χρήμα, άφησε τον εαυτό της να συρθεί σε έναν πόλεμο .το Βιετνάμ, που αποδείχθηκε «Μαύρη Τρύπα».

Παράλληλα, προσπάθησε να μειώσει τις εσωτερικές κοινωνικές συγκρούσεις με ακριβά προγράμματα όπως εκείνο του “Great Society” του προέδρου Lyndon Johnson.

Λόγω του της μαύρης τρύπας η παγκόσμια οικονομία πλημμύρισε με δολάρια, ενώ λόγω των πολυεθνικών το εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ έγινε ελλειμματικό σε αντίθεση με τις επιταγές του Παγκόσμιου Σχεδίου, που το ήθελε πλεονασματικό.

Σύντομα, πλούσιοι Ευρωπαίοι , Ιάπωνες και Άραβες επιχειρηματίες, αλλά και κράτη που κρατούσαν στα χέρια τους μεγάλες ποσότητες δολαρίων, άρχισαν να ανησυχούν ότι το δολάριο δεν θα είναι πλέον μετατρέψιμο σε χρυσό.

Έτσι, άρχισαν να ζητούν τη μετατροπή των δολαρίων τους σε χρυσό με αποτέλεσμα, στις 15 Αυγούστου του 1971, ο πρόεδρος Nixon να αναγκαστεί να άρει τόσο τη μετατρεψιμότητα σε χρυσό, όσο και τους περιορισμούς στις μεταφορές κεφαλαίων από τη μία χώρα στην άλλη, αλλά και τη σταθερή ισοτιμία του δολαρίου.

Με αυτές λοιπόν τις σοκαριστικές για την εποχή αλλαγές, καταργήθηκε το σύστημα Bretton Woods – και πλέον ο καθένας ήταν «μόνος του», με την έννοια ότι το κάθε νόμισμα ήταν πλέον ανεξάρτητο, και όποιος ήθελε να μετατρέψει τα δολάρια του θα το έκανε σε τιμή που θα αποφάσιζε η ελεύθερη πλέον αγορά νομισμάτων στη βάση της ζήτησης και της προσφοράς δολαρίων.

Ο πανικός που, φυσιολογικά, ακολούθησε έστρεψε τους έχοντες προς το μοναδικό παγκόσμιο νόμισμα: το δολάριο, το οποίο ξεπήδησε μέσα από τις στάχτες του ενισχυμένο. Κάπως έτσι, λοιπόν, το Παγκόσμιο Σχέδιο έδωσε τη θέση του σε αυτό που αναφέρουμε ως ο «Παγκόσμιος Μινώταυρος»(Varoufakis, 2011a· Varoufakis et al., 2011· Βαρουφάκης, 2011).

Κάπου εκεί, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ξεκίνησε η δεύτερη μεταπολεμική φάση. Οι ΗΠΑ βρέθηκαν αντιμέτωπες με ένα απλό δίλημμα: είτε έπρεπε να μειώσουν τα δύο τους ελλείμματα (εμπορικό και κρατικού προϋπολογισμού) είτε έπρεπε να βρουν τρόπο να τα καλύπτουν.

Επέλεξαν το δεύτερο και αποφάσισαν ότι η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση. Συνεπώς, αντί να μειώσουν τα δύο ελλείμματα, η νέα στρατηγική ήταν να τα αυξήσουν σημαντικά.

Οι Βρετανοί, επί Αυτοκρατορίας, κάλυπταν τα ελλείμματά τους χρησιμοποιώντας τα εμπορικά πλεονάσματα της Ινδίας. Όμως εδώ έχουμε το εξής πρωτοφανές: οι Ηνωμένες Πολιτείες, αντίθετα με τους Ρωμαίους ή τους Βρετανούς αποικιοκράτες, δεν χρειάστηκε να χρησιμοποιήσουν την απειλή βίας για να κάνουν τους ξένους να πληρώνουν τα ελλείμματά τους. Αντί γι' αυτό, απλά δημιούργησαν τις συνθήκες ώστε οι ξένοι κεφαλαιοκράτες να επιθυμούν από μόνοι τους να στέλνουν τα κεφάλαιά τους στις ΗΠΑ.

Οι βασικές «συνθήκες» που έπεισαν το παγκόσμιο κεφάλαιο να μεταναστεύει μαζικά προς τις Ηνωμένες Πολιτείες από τότε που οι αγορές συναλλάγματος απορρυθμίστηκαν και οι μεταφορές κεφαλαίων έπαψαν να περιορίζονται είναι οι εξής δύο.

Πρώτον, η εκτίναξη του κόστους παραγωγής παγκοσμίως, η οποία έπληξε λιγότερο τις αμερικανικές από ότι τις γερμανικές και ιαπωνικές επιχειρήσεις, καθιστώντας το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης ελκυστικότερο από τα υπόλοιπα.

Δεύτερον, η εκτίναξη προς τα πάνω των αμερικανικών επιτοκίων, με αποκορύφωμα τα δυσθεώρητα επίπεδα που επέβαλε η Fed ,η Κεντρική Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών, υπό τον διοικητή Paul Volcker.

Μπορεί ο OPEC και οι Άραβες να χρεώθηκαν την αύξηση της τιμής του πετρελαίου, όμως είναι πλέον σίγουρο ότι πίσω από την πετρελαϊκή κρίση κρύβονταν Αμερικανοί αξιωματούχοι που στόχο είχαν τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αμερικανικών εταιρειών· και η βελτίωση προέκυψε πράγματι όταν η τιμή της ενέργειας αυξήθηκε περισσότερο στη Γερμανία και στην Ιαπωνία παρά στις ΗΠΑ.

Αυτό που δημιούργησε ένα τσουνάμι κεφαλαίων από την Ευρώπη, τις αραβικές χώρες και την Ιαπωνία προς τη Νέα Υόρκη ήταν ο συνδυασμός της αύξησης της σχετικής ανταγωνιστικότητας των αμερικανικών επιχειρήσεων, των υψηλών αμερικανικών επιτοκίων, του χαμηλότερου αμερικανικού πληθωρισμού τιμών και μισθών και των δαπανών του αμερικανικού κράτους που κατευθύνθηκαν προς τις εταιρείες επί αμερικανικού εδάφους που παρήγαν προϊόντα του ενδιαφέροντος του αμερικανικού Πενταγώνου κυρίως υψηλής τεχνολογίας και μεγάλης προστιθέμενης αξίας.

Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να προσέξει κανείς πώς αυτές οι αλλαγές διαμόρφωσαν το μεταπολεμικό σκηνικό. Το Παγκόσμιο Σχέδιο κατέρρευσε και τη θέση του πήρε ένα νέο παγκόσμιο σύστημα, σχεδόν το αντίθετο του προηγούμενου.

Το μεταναστεύον ξένο κεφάλαιο σιγά-σιγά μετατράπηκε σε τσουνάμι ξένων κεφαλαίων που κατέκλυσαν την Wall Street. Σύντομα φτάσαμε στο σημείο να παρατηρούμε 5 δισ. δολάρια καθαρές μεταβιβάσεις κεφαλαίων από τον υπόλοιπο κόσμο στις ΗΠΑ κάθε μέρα.

Προφανώς, σε ένα τέτοιο σκηνικό δεν υπήρχε κανένας λόγος να περιορίσουν οι Αμερικανοί τις εισαγωγές τους και το κράτος τους να μειώσει το έλλειμά του. Όπως οι Αθηναίοι, σύμφωνα τουλάχιστον με το μύθο, ανά τακτά χρονικά διαστήματα έτρεφαν από τις σάρκες τους τον Μινώταυρο, ως αντίτιμο της Μινωικής Ειρήνης, έτσι και ο υπόλοιπος κόσμος συντηρούσε εθελοντικά τα ολοένα αυξανόμενα ελλείμματα των ΗΠΑ – από εκεί προέρχεται και η ονομασία «Παγκόσμιος Μινώταυρος».

Στην εποχή του «κτήνους» αυτού (1973-2008), η οικουμένη πέτυχε μια ενδιαφέρουσα «σταθερή ανισορροπία»: μια περίοδο άνισου πλουτισμού που βελτίωνε τους δείκτες εντυπωσιακά, παρήγε ταυτόχρονα εντυπωσιακό πλούτο και μεγάλη δυστυχία, αύξανε τις ανισορροπίες και έχτιζε διαφόρων ειδών «παλάτια στην άμμο».

Το ένα ήταν το χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο, ενώ το 1971 αντιστοιχούσε στο 3% της αμερικανικής οικονομικής δραστηριότητας, το 2007 έφτασε στο 42%.

Από τη στιγμή που η οικουμένη έστελνε καθημερινά στους τραπεζίτες της Wall Street δισεκατομμύρια δολάρια για να τα μεταφέρουν αλλού, ήταν επόμενο εκείνοι να σκαρφιστούν τρόπους ώστε αυτά χρήματα να γεννούν νέο χρήμα για όσο τα κρατούσαν στα χέρια τους.

Έτσι η αγορά «χρηματοοικονομικών προϊόντων» άρχισε να γεννά νέο ιδιωτικό χρήμα: τα παράγωγα, δομημένα ομόλογα κλπ. Παράλληλα, οι Αμερικανοί εργαζόμενοι έμεναν άναυδοι, καθώς ζούσαν σε μια οικονομία που πλούτιζε, αλλά οι δικοί τους μισθοί μειώνονταν και ποτέ δεν έφτασαν το επίπεδο του 1973.

Ήταν και αυτό μέρος της πολιτικής προσέλκυσης ξένων κεφαλαίων: η συρρίκνωση του εργατικού κόστους στις ΗΠΑ, δηλαδή η καθίζηση, με απλά λόγια, των μισθών των σκληρά εργαζόμενων Αμερικανών. Οπότε εκείνοι άρχισαν να δανείζονται χρησιμοποιώντας ως εγγύηση τα σπίτια τους.

Έτσι, η Wall Street κατέληξε να διαχειρίζεται, από τη μία, τεράστια ξένα κεφάλαια που έμπαιναν στη χώρα και, από την άλλη, ένα κύμα χρεών που δημιουργείτο εντός αυτής.

Το δεύτερο καθεστώς που χτίστηκε ανούσια την εποχή του Παγκόσμιου Μινώταυρου ήταν η αγορά ακινήτων, καθώς η Wall Street χρησιμοποίησε τα εισρέοντα από το εξωτερικό κεφάλαια και παρείχε αφειδώς στεγαστικά δάνεια.

Όσο περισσότερα χρήματα δάνειζαν οι τράπεζες για αγορά σπιτιών σε εργαζόμενους με παγωμένους μισθούς, τόσο ανέβαιναν οι τιμές τους, τόσο πιο πολλά χρήματα δανείζονταν οι εργαζόμενοι, τόσο ανέβαιναν κι άλλο οι τιμές των σπιτιών κοκ. Έτσι το «παλάτι» της αγοράς ακινήτων ψήλωνε όσο γιγαντωνόταν το «παλάτι» του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Κι όταν ο τελευταίος διαπίστωσε ότι τα κέρδη του μεγαλώνουν κι άλλο με τη μετατροπή των χρεών των εργαζομένων σε παράγωγα, τα δύο αυτά «παλάτια» γιγαντώθηκαν στηριζόμενα το ένα στο άλλο, έχοντας ωστόσο και τα δύο σαθρά θεμέλια.

Με πολύ απλά λόγια, ο λόγος που τα θεμέλια ήταν σαθρά ήταν ότι ο πλανήτης δεν ήταν αρκετά μεγάλος για να χωρέσει αυτές τις εκφάνσεις «άνισου πλουτισμού» .

Το 2001 το παγκόσμιο εισόδημα ήταν 49 τρισεκατομμύρια δολάρια. Την ίδια χρονιά τα παράγωγα κυμαίνονταν στα 85 τρισεκατομμύρια δολάρια. Έξι χρόνια μετά, το παγκόσμιο εισόδημα ανήλθε σε 85 τρισεκατομμύρια δολάρια την ώρα που η «αξία» των παραγώγων είχε εκτιναχθεί στα 670 τρισεκατομμύρια δολάρια.

Την ίδια εποχή, οι τιμές των ακινήτων στις Ηνωμένες Πολιτείες αυξήθηκαν περίπου κατά 125%, σε μια περίοδο σχεδόν μηδενικών αυξήσεων στους μισθούς του μέσου εργαζόμενου. Μια απλή ματιά σε αυτούς τους αριθμούς είναι αρκετή για να αντιληφθεί κανείς ότι αυτά τα οικοδομήματα, ακινήτων και παραγώγων, δεν μπορούσαν παρά να καταρρεύσουν με τις πρώτες αναταράξεις.

Η κατάρρευση άρχισε στα τέλη του 2007, αργά αλλά σταθερά, μέχρι που η πτώχευση της Lehman Brothers το φθινόπωρο του 2008 και το παρ' ολίγον τέλος της Wall Street δεν άφησε καμία αμφιβολία για το μέγεθος της καταστροφής.

Ο λόγος που η κρίση δεν έμεινε περιχαρακωμένη στο χώρο των ακινήτων και στον χρηματοπιστωτικό τομέα ήταν ότι αυτά τα 670 τρισεκατομμύρια δολάρια παραγώγων είχαν αρχίσει να παίζουν το ρόλο χρήματος ενός ιδιωτικού χρήματος που οι τράπεζες και οι μεγάλες εταιρείες χρησιμοποιούσαν για τις μεταξύ τους συναλλαγές ως κανονικό, δημόσιο χρήμα.

Όταν το 2008 αυτές οι τεράστιες ποσότητες χρήματος μετατράπηκαν σε στάχτες σε μερικές μόνο μέρες, ο παγκόσμιος καπιταλισμός κλονίστηκε.

Από τα παραπάνω στοιχεία, είναι φανερό ότι όσα συνέβησαν στον κλάδο των ακινήτων και στον χρηματοπιστωτικό τομέα συνδέονται μεν άρρηκτα με την κρίση του 2008, αλλά δεν είναι τόσο τα αίτιά της, όπως ευρέως πιστεύεται, όσο συμπτώματά της.

Αν θέλει κανείς να εξερευνήσει τα βαθύτερα αίτια της Κρίσης, θα πρέπει να πάει πιο πίσω και να εντοπίσει την αφετηρία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, στην κατάργηση του Bretton Woods και στην παγκόσμια κυριαρχία αυτού που ονομάσαμε «Παγκόσμιο Μινώταυρο».

Με λίγα λόγια, ο «**Παγκόσμιος Μινώταυρος**» ήταν ένας μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων, σύμφωνα με τον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες αύξαναν όλο και περισσότερο το διπλό τους έλλειμμα απορροφώντας με αυτόν τον τρόπο τα εμπορικά πλεονάσματα της Ευρώπης και της Ασίας, δημιουργώντας έτσι την απαραίτητη ζήτηση για τα γερμανικά, ιαπωνικά και κινεζικά προϊόντα.

Όμως, η Wall Street παρήγε τόσο πολύ τοξικό χρήμα που ο μηχανισμός του «Παγκόσμιου Μινώταυρου» κατέρρευσε. Από το Κραχ του 2008, και χωρίς αυτόν το μηχανισμό να ανακυκλώνει τα πλεονάσματα της υφηλίου, η διεθνής οικονομία καρκινοβατεί και πηγαίνει από τη μία κρίση στην άλλη.

Είναι φανερός επίσης και ο λόγος για τον οποίο σήμερα, μετά την κρίση του 2008, γίνεται και πάλι συζήτηση για τη συν-διάσκεψη του BrettonWoods.

Μετά από τα γεγονότα των τελευταίων χρόνων, είναι διαδεδομένη πλέον η αντίληψη ότι αυτό που λείπει από την παγκόσμια οικονομία σήμερα είναι ένα διεθνές σύστημα κανόνων που να ρυθμίζουν τις νομισματικές ισοτιμίες, τις ροές κεφαλαίων και τα ισοζύγια πληρωμών μεταξύ των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων ακριβώς, δηλαδή, ότι συζητήθηκε και συμφωνήθηκε στο Bretton Woods το 1944. Πολύ συχνά, μάλιστα, οι απόψεις αυτές παίρνουν τη μορφή προτροπών για ένα «νέο Bretton Woods».

Όταν το Κραχ του 2008 χτύπησε την Wall Street , ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός δέχτηκε ισχυρό πλήγμα. Με την κατάρρευση των καταναλωτικών αγορών των Ηνωμένων Πολιτειών και του μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων ,ο επονομαζόμενος «Παγκόσμιος Μινώταυρος», η Ευρώπη όχι μόνο έχασε μια σημαντική πηγή ζήτησης για τα προϊόντα της, αλλά συνειδητοποίησε και ότι οι ίδιες οι τράπεζές της αντιμετώπιζαν την καταστροφή, καθώς τα CDO της Αμερικής μετατρέπονταν σε στάχτη.

Παρά τους ισχυρισμούς των Ευρωπαίων ότι η κρίση δεν θα άγγιζε την Ευρώπη και ότι οι ευρωπαϊκές τράπεζες δεν ήταν εκτεθειμένες σε κίνδυνο, έγινε σύντομα φανερό ότι ίσχυε ακριβώς το αντίθετο.

Τότε, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έσπευσαν να κάνουν για τις ευρωπαϊκές τράπεζες ό,τι είχε κάνει η αμερικανική κυβέρνηση για την Wall Street: να τις προμηθεύσουν με τεράστιες ποσότητες δημόσιου χρήματος ώστε να αντικαταστήσουν το τοξικό-ιδιωτικό χρήμα με δημόσιο χρήμα από τα κράτη-μέλη.

Μέχρι αυτό το σημείο, η τακτική ήταν ίδια με αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών. Υπάρχουν όμως τρεις θεμελιώδεις διαφορές. Η πρώτη διαφορά είναι ότι το ευρώ δεν μοιάζει σε τίποτα με το δολάριο. Όσο το δολάριο παραμένει παγκοσμίως το αποθεματικό νόμισμα (reserve currency), η αμερικανική κυβέρνηση μπορεί να εκδίδει λευκές επιταγές, γνωρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα κάνει πολύ μικρή διαφορά για την αξία του δολαρίου, τουλάχιστον όσο διαρκεί η κρίση.

Η δεύτερη διαφορά είναι ότι η Ευρώπη δεν διαθέτει έναν εσωτερικό μηχανισμό ανακύκλωσης πλεονασμάτων (για παράδειγμα, έναν ομοσπονδιακό προϋπολογισμό ή ένα στρατιωτικό-βιομηχανικό οικονομικό σύστημα όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες) ώστε να δίνεται η δυνατότητα της μεταφοράς συσσωρευμένων μονοπωλιακών κερδών από μια χώρα ,όπως η Γερμανία, σε μια άλλη χώρα που παρουσιάζει έλλειμμα για παράδειγμα η Ελλάδα.

Τέλος, η τρίτη διαφορά έχει να κάνει με τον τρόπο που οι ευρωπαϊκές τράπεζες μιμήθηκαν την Wall Street χρησιμοποιώντας τη μετάγγιση δημόσιου χρήματος με σκοπό να ξεκινήσουν μια νέα διαδικασία δημιουργίας «φρέσκου» ιδιωτικού χρήματος. Η Wall Street το έκανε υλοποιώντας το σχέδιο Geithner-Summers, το οποίο δημιούργησε από το μηδέν ένα χρηματοοικονομικό εργαλείο που επέτρεψε στις αμερικανικές τράπεζες να διαγράψουν τα τοξικά CDO από τα βιβλία τους σε βάρος των φορολογούμενων. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες επιχείρησαν να κάνουν το ίδιο, δίχως όμως την άμεση συνεργασία ή ακόμα και γνώση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή των κυβερνήσεων των κρατών-μελών.

Ο τρόπος με τον οποίο οι ευρωπαϊκές τράπεζες προσπάθησαν να εξυγιάνουν τα βιβλία τους ήταν ο εξής. Την ίδια στιγμή που τα ευρωπαϊκά κράτη προσπαθούσαν να διαχειριστούν τις τεράστιες ζημιές των ευρωπαϊκών τραπεζών, οι οικονομίες της Ευρώπης εισήλθαν σε ύφεση. Μέσα σε μία χρονιά (2008-2009), το ΑΕΠ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5%, της Γαλλίας κατά 2,6%, της Ολλανδίας κατά 4%, της Σουηδίας κατά 5,2%, της Ιρλανδίας κατά 7,1%, της Φινλανδίας κατά 7,8%, της Δανίας κατά 4,9% και της Ισπανίας κατά 3,5%.

Το γεγονός ότι η συμμετοχή στην ευρωζώνη δεν επιτρέπει στις πιο χρεωμένες χώρες ,Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Ιρλανδία και Βέλγιο, να υποτιμήσουν το νόμισμά τους σήμαινε ότι, κάποια στιγμή, ένας από τους αδύναμους κρίκους της ευρωζώνης δεν μπορούσε παρά να σπάσει – δηλαδή, να μην μπορεί να αντεπεξέλθει στα χρέη.

Έτσι, αποφάσισαν να αρχίσουν να στοιχηματίζουν, αρχικά με μικρά ποσά, ότι ο πιο αδύναμος κρίκος σε αυτή την αλυσίδα –η Ελλάδα– θα χρεοκοπούσε. Καθώς οι εταιρείες στοιχημάτων του Λονδίνου δεν μπορούσαν να χειριστούν στοιχήματα δισεκατομμυρίων, στράφηκαν προς τα CDS τα οποία είναι ασφαλιστικά συμβόλαια τα οποία πληρώνουν τον κάτοχό τους αν κάποιος άλλος δεν μπορεί να καταβάλει πληρωμές που είχε δεσμευτεί να καταβάλει.

Με πολύ απλά λόγια, ένα CDS δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα στοιχείο ότι κάποιος (ιδιώτης, επιχείρηση ή χώρα) θα αδυνατεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του. Οι τράπεζες που αγόρασαν τέτοια στοιχήματα τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 2009 έκαναν τεράστια κέρδη, και έτσι οι τίτλοι CDS δεν άργησαν να εξαπλωθούν.

Με τον τρόπο αυτό προέκυψε το νέο ιδιωτικό χρήμα μετά το 2008. Ασφαλώς, όσο πιο πολλές οι συναλλαγές αυτού του ιδιωτικού χρήματος, τόσο περισσότερο κεφάλαιο χανόταν από επιχειρήσεις που αναζητούσαν δάνεια για παραγωγικές επενδύσεις και από κράτη που προσπαθούσαν να χρηματοδοτήσουν το ολοένα αυξανόμενο χρέος τους.

6.ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

Η απάντηση των Ηνωμένων Πολιτειών στην κρίση του δημοσίου χρέους ήρθε έξι μήνες νωρίτερα συγκριτικά με αυτήν της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όταν, λοιπόν, οι γαλλικές τράπεζες, το βιομηχανικό κεφάλαιο της Γερμανίας και οι καπιταλιστικοί φορείς των υπόλοιπων χωρών αποπειράθηκαν να αναδιοργανωθούν, η κρίση είχε αποκτήσει τόσο γιγάντιες διαστάσεις ώστε να δημιουργήσει στον καπιταλισμό μια νέα καμπή.

Η κρίση, σε αντίθεση με τον Σεπτέμβριο του 2008, έχει την βάση της στις αγορές ομολόγων. Οι ηγέτες της Ευρώπης, ύστερα από πιέσεις της Ουάσιγκτον και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, και προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο της ολοκληρωτικής κατάρρευσης των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών έκαναν μια συμφωνία για την διάσωση των χρεοκοπημένων μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Αποτέλεσμα της συμφωνίας αυτής, ήταν το ευρωπαϊκό ταμείο χρηματοπιστωτικής σταθερότητας(EFSF).Υπήρξαν αμφιβολίες για το αν, αυτό, θα μπορούσε να προσφέρει κάποια λύση καθώς απέδειξε ότι οι εσωτερικές αντιφάσεις και οι φυγόκεντρες δυνάμεις μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση οδηγούν σε μια Ευρώπη πολιτικά ανίκανη να αντιμετωπίσει τον καπιταλισμό σε περίοδο κρίσης

Η αναποτελεσματικότητα του EFSF ήταν φανερή εξαρχής. Το ευρωπαϊκό ταμείο χρηματοπιστωτικής σταθερότητας μπορεί να δανειστεί έως και 440 δισ. ευρώ από χρηματοπιστωτικές αγορές και θεσμούς και διαθέτει μια βάση κεφαλαίου ύψους 60 δισ.ευρώ τα οποία προέρχονται απ τον κοινοτικό προϋπολογισμό και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Το EFSF αν και δεν χτυπά την κρίση στις ρίζες της - τις βαθιές δυσαρμονίες του ευρωπαϊκού μονοπωλιακού κεφαλαίου - δεν κατακρίνεται γιατί τουλάχιστον προσπαθεί να την εξαλείψει έχοντας την δυνατότητα να δανείζει εκ μέρους των χωρών της ευρωζώνης στο σύνολο.

Επανεξετάζοντας, όμως, τα 440 δισ. ευρώ που το EFSF έχει σκοπό να συλλέξει από τις αγορές σχηματίζεται μια διαφορετική εικόνα. Ο λόγος επιτυχία του EFSF είναι ότι δανείζεται εκδίδοντας τα δικά του ομόλογα, εγγύηση για τα οποία δίνουν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα.

Η Γερμανία και η Γαλλία δίνουν τις μεγαλύτερες εγγυήσεις, γεγονός που θα έπρεπε να κινητοποιεί τους επενδυτές να αγοράσουν τα ομόλογα του ευρωπαϊκού ταμείου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας σε χαμηλά επιτόκια.

Το πρόβλημα είναι, ωστόσο, ότι αυτός ο μηχανισμός έχει πολλές ομοιότητες με τις συνθήκες που δημιούργησαν τα τοξικά CDO στις Ηνωμένες Πολιτείες, και, αργότερα, στην Ευρώπη. Τα αμερικανικά CDO που στηρίζονταν σε υποθήκες είχαν δημιουργηθεί με το τέχνασμα του συγκερασμού πρωτεύοντος και δευτερεύοντος χρέους στο ίδιο CDO, με έναν τόσο πολύπλοκο τρόπο ώστε να μοιάζει στους επενδυτές ως επιτυχημένη επένδυση. (Κότιος Α., Γαλανός Γ. 2010)

Παρόμοια κατάσταση έζησε και η Ευρώπη μετά την δημιουργία του ευρώ: Τα CDO περικλείουν χρέος της Γερμανίας, της Δανίας, της Ελλάδας, της Πορτογαλίας κλπ. και η γέννηση τους περιλαμβάνει έναν τόσο αδιαφανή μηχανισμό που οι επενδυτές δεν μπορούσαν να υπολογίσουν την πραγματική μακροχρόνια αξία τους.

Στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι το Κραχ του 2008 προκλήθηκε από το ιδιωτικό χρήμα που δημιουργήθηκε στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες στην βάση αυτών των CDO.

Αποτέλεσμα αυτού είναι, η σύσταση του EFSF να προκαλεί πολλές ανησυχίες. Τα «ομόλογά» του θα συμψηφίζουν διαφορετικά μεταξύ τους χρέη με τρόπους που, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, παραμένουν αδιαφανείς.

Με τον ίδιο τρόπο δημιουργήθηκαν τα CDO πριν το 2008. Έτσι, οι τράπεζες εκμεταλλευόμενες αυτή την θολότητα σχηματίζουν νέους τίτλους, όπως για παράδειγμα CDS που θα στοιχηματίζουν ενάντια στα ομόλογα του ευρωπαϊκού ταμείου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Έτσι, εφόσον τα ομόλογα του EFSF βρουν αγοραστές, θα υπάρξει ένας τρίτος γύρος δημιουργίας τοξικού-ιδιωτικού χρήματος. Όταν κι αυτό το ιδιωτικό χρήμα μετατραπεί σε στάχτες όπως είναι σίγουρο ότι θα συμβεί, το μέλλον της Ευρώπης διαγράφεται αβέβαιο.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να γίνει μια σύγκριση μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρωπαϊκής Ένωσης: ακριβώς όπως το σχέδιο Geithner-Summers του 2009 επιχείρησε να λύσει το πρόβλημα της Wall Street (τα τοξικά παράγωγα) εκδίδοντας ομόλογα με την υποστήριξη του δημοσίου.

Έτσι και το EFSF δημιουργεί ομόλογα σαν παράγωγα τα οποία θα πωληθούν σε τράπεζες και hedge funds (ιδιωτικές επενδυτικές εταιρείες) με αντάλλαγμα χρήματα που θα δοθούν στα κράτη-μέλη.

Τα συγκεκριμένα χρήματα θα επιστραφούν στις τράπεζες που έχουν αυτά τα ομόλογα και που ήδη πλουτίζουν με την έκδοση των παραγώγων τους (CDS). Η αξία των CDS εξαρτάται από το αν τα κράτη-μέλη δύνανται να ανταπεξέλθουν στο χρέος τους ή όχι.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι το EFSF δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα για το οποίο κλήθηκε. Είναι σκόπιμο σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι, όταν ο ολιγοπωλιακός καπιταλισμός αντιμετωπίζει κρίση ζήτησης, το να προσπαθεί κανείς να την ξεπεράσει με χάρτινους τίτλους όχι μόνο δεν αποτελεί λύση αλλά επιδεινώνει και άλλο την κατάσταση, μάθημα που θα έπρεπε να έχει γίνει κατανοητό από την δεκαετία του 1930.

Ένα δεύτερο συμβάν, που είναι και πιο σχετικό με την τρέχουσα κατάσταση, είναι ότι η ενδυνάμωση του χρηματοπιστωτικού τομέα έχει οδηγήσει στο να είναι πολύ πιο δύσκολο να δοθεί μια πολιτική λύση η οποία να συνδυάζει τόσο την εξυγίανση των τραπεζών όσο και την άμεση αύξηση της ζήτησης.

7.Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, το γενικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν αυτό της, έστω και συγκρατημένης, αισιοδοξίας: με ρυθμούς ανάπτυξης συγκρίσιμους με εκείνους των υπολοίπων χωρών της ΕΕ και, κατά περιπτώσεις, ακόμα μεγαλύτερους, και με το ποσοστό ανεργίας να διατηρείται σε μη ανησυχητικά επίπεδα και να ακολουθεί καθοδική πορεία από το 2004 και μετά, η αισιοδοξία αυτή διατηρήθηκε και για κάποιο μικρό διάστημα από τότε που ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση.

Χαρακτηριστικό του ότι η ύφεση στην παγκόσμια οικονομία και στην Ευρώπη δεν επηρέασε άμεσα την Ελλάδα είναι το ότι το 2008 η Ελλάδα σημείωσε ανάπτυξη 1,3% ενώ η ανάπτυξη στην ευρωζώνη ήταν μόλις 0,4%, γεγονός που ενδεχομένως οδήγησε αρχικά ορισμένους να θεωρήσουν ότι η Ελλάδα δεν θα επηρεαστεί ιδιαίτερα από την παγκόσμια κρίση.

Με τη μεταφορά της κρίσης από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία, ο ρυθμός παγκόσμιας ανάπτυξης έγινε αρνητικός – κάτι που σημειώθηκε για πρώτη φορά μετά τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930.

Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν μειώνοντας τα επιτόκια και αυξάνοντας το ελάχιστο ποσό των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων, σε μια προσπάθεια τόνωσης της ρευστότητας.

Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις οδήγησαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους, και η ευαισθητοποίηση των αγορών από τα γεγονότα του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την εξέταση της φερεγγυότητας και του πιστωτικού κινδύνου των χωρών.

Έτσι, ενώ πριν το 2007-2008 η Ελλάδα θεωρούνταν λίγο-πολύ το ίδιο αξιόπιστη

με όλες τις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης, από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά η υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου ήρθε στο προσκήνιο, καθώς η Ελλάδα αξιολογήθηκε ως η χώρα με τη μικρότερη πιθανότητα ελέγχου του διογκούμενου χρέους της.

Το ελληνικό δημόσιο χρέος είχε αρχίσει να αυξάνεται δραματικά μέσα στη δεκαετία του 1980 και είχε συνεχίσει να αυξάνεται, με μικρότερο ρυθμό, και τις επόμενες δύο δεκαετίες. Ενώ τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η Ελλάδα ισοσκελίζε τα έσοδα και τις δαπάνες της, τη δεκαετία του 1980 το δημόσιο έλλειμμα είχε εκτιναχτεί στο 8,1% του ΑΕΠ.

Αντίστοιχα, λόγω των ολοένα αυξανόμενων ελλειμμάτων, το δημόσιο χρέος είχε αγγίξει το 26% του ΑΕΠ τη δεκαετία του 1980, το 71% τη δεκαετία του 1990 ενώ το 2009, το δημόσιο χρέος καταγράφηκε στο 115,1% του ΑΕΠ.

Η σταδιακή αυτή αύξηση του δημόσιου χρέους επηρέασε την ελληνική οικονομία, καθώς, σε σύγκριση με τη δεκαετία του 1970, αφενός η κατανάλωση αυξήθηκε σημαντικά, αφετέρου μειώθηκαν οι επενδύσεις.

Το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας ανήλθε το 2009 σε ποσοστό 82,5% του ΑΕΠ και, κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του, ταυτίζεται με το εξωτερικό δημόσιο χρέος, καθώς ο εξωτερικός δανεισμός πραγματοποιούνταν από την κυβέρνηση και όχι από τον ιδιωτικό τομέα.

Μέσα στην προηγούμενη δεκαετία, ο όγκος των εισαγωγών ήταν μεγαλύτερος από εκείνον των εξαγωγών και η χώρα δέχτηκε μικρότερες εισροές από τους κοινοτικούς πόρους ,ενώ υποχρεώθηκε να πληρώνει μεγαλύτερους τόκους για το αυξημένο εξωτερικό χρέος της.

Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα είχε αυξημένες ανάγκες δανεισμού (καθώς οι

αποταμιεύσεις δεν επαρκούσαν για την αγορά ομολόγων που εκδίδονταν από την κυβέρνηση, ενώ υπήρξαν και μεγάλες επενδυτικές δαπάνες λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004) και διόγκωσε περαιτέρω το εξωτερικό της χρέος.

Η εικόνα αυτή, αν και ανέκαθεν γνωστή, ήρθε στο προσκήνιο το 2009, καθώς αποτυπώθηκε στα περιθώρια επιτοκίων δανεισμού της Ελλάδας σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της Ελλάδας (CDS).

Με δεδομένο ότι αυτοί οι δείκτες συνυπολογίζουν, μεταξύ άλλων, το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος κάθε χώρας ή τη σταθερότητα του τραπεζικού της συστήματος και αντανακλούν την πιστοληπτική φερεγγυότητα των κρατών, η Ελλάδα επισημάνθηκε ως η χώρα με τη μεγαλύτερη επικινδυνότητα και τα ελληνικά κρατικά ομόλογα ως εκείνα τα οποία απαιτούσαν τη μεγαλύτερη πληρωμή για ασφάλεια .

Από τον Νοέμβριο του 2009 και μετά, τα CDS της Ελλάδας (τα επιτόκια των προθεσμιακών συμβολαίων ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου μακροπρόθεσμων ομολόγων πενταετούς διάρκειας της Ελλάδας), ενώ βρίσκονταν στα ίδια περίπου επίπεδα με αυτά της Ιρλανδίας (και ήδη υψηλότερα από αυτά των άλλων χωρών της ευρωζώνης), ακολούθησαν μια δραματικά ανοδική πορεία, η οποία, αν και είχε σκαμπανεβάσματα, οδήγησε σε επίπεδα κατά πολύ υψηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα CDS της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας.

Ενώ λοιπόν τον Οκτώβριο του 2009 τα ελληνικά CDS βρίσκονταν στις 130 περίπου μονάδες βάσης (κάτι που σημαίνει ότι ένας αγοραστής ελληνικού 5ετούς ομολόγου αξίας 1 εκατ. Ευρώ έπρεπε να καταβάλλει 13.000 ευρώ ετησίως επί 5 χρόνια για ασφάλεια), μέσα στο δεύτερο μισό του 2010 τα CDS βρίσκονταν κατά μέσο όρο στις 800 μονάδες βάσης, ενώ περιστασιακά ξεπέρασαν ακόμα και τις 1.000 μονάδες βάσης.

Με τις πιέσεις των αγορών να αναδεικνύουν τα προβλήματα της ελληνικής

οικονομίας (το ύψος του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους, τη σχετικά χαμηλή ανταγωνιστικότητα καθώς και τα προβλήματα οργάνωσης), η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή ανακοίνωσε μια σειρά μέτρων λιτότητας με στόχο την αύξηση των κρατικών εσόδων και κήρυξε πρόωρες εκλογές τον Οκτώβριο του 2009 προκειμένου να εξασφαλίσει τη συναίνεση των πολιτών.

Με σχετικά πιο αισιόδοξες εξαγγελίες, η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου κέρδισε τις εκλογές και, τον ίδιο μήνα, ο νέος υπουργός Οικονομικών ενημέρωσε το ECOFIN ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα άγγιζε το 12,5% για το 2009 – αντί για 6% που ανέφερε η προηγούμενη ενημέρωση, μόλις τρεις εβδομάδες πριν (στις αρχές Οκτωβρίου, πριν τις εκλογές).

Παρομοίως, η εκτίμηση για το δημόσιο χρέος πήγε από το 107,2% του ΑΕΠ στο 113,4%. Περαιτέρω αναθεωρήσεις οδήγησαν το έλλειμμα στο 15,4% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος του 2009 ανήλθε στο 126,8% του ΑΕΠ.

Με αυτά τα δεδομένα, το πρόβλημα της Ελλάδας αναδείχθηκε ακόμα περισσότερο με τις υποβαθμίσεις των οίκων αξιολόγησης: μία μέρα μετά το διπλασιασμό της εκτίμησης του δημόσιου χρέους, ο οίκος Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από A σε A-, και τον Δεκέμβριο την υποβίβασε ακόμα μία βαθμίδα, ενώ σε υποβιβασμούς προχώρησαν και οι οίκοι S&P και Moody's.

Αυτοί οι υποβιβασμοί έστρεψαν το ενδιαφέρον στην Ελλάδα, με την ανησυχία να γενικεύεται και σε ολόκληρη την ευρωζώνη και να εκφράζονται επιφυλάξεις για το μέλλον της νομισματικής ένωσης.

Στις αρχές του 2010, η κυβέρνηση ανακοίνωσε το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο προέβλεπε μείωση του ελλείμματος κατά 4% το 2010, και

περαιτέρω μείωσή του σε κάτω από 3% έως το 2012, με την εφαρμογή μιας σειράς από μέτρα (μεταξύ άλλων, πάγωμα προσλήψεων, αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, αύξηση του ΦΠΑ, νέο φορολογικό σύστημα για την πάταξη της φοροδιαφυγής).

Το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές του Φεβρουαρίου του 2010, αλλά αυτό δεν φάνηκε να ανακόπτει την ανοδική πορεία των επιτοκίων και των περιθωρίων των CDS. Οι πιθανές εξηγήσεις για αυτό συμπεριλαμβάνουν τις εξής παρατηρήσεις. Αρχικά, οι φημολογίες περί επερχόμενης πτώχευσης της Ελλάδας είχαν σαφή αρνητικό αντίκτυπο στις αγορές.

Στη συνέχεια, η αξιοπιστία της χώρας δέχτηκε περαιτέρω πλήγμα με τις φήμες περί ανταλλαγών που είχαν συνάψει οι ελληνικές κυβερνήσεις μέσα στην προηγούμενη δεκαετία, καθώς και από την αμφισβήτηση των στοιχείων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας για το χρέος .

Τέλος, το ίδιο το περιεχόμενο του Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης απέτυχε να πείσει τις αγορές για την ικανότητα της Ελλάδας να διαχειριστεί το χρέος. Στις αρχές Μαρτίου του 2010, η κυβέρνηση εισήγαγε μια σειρά νέων μέτρων(περικοπές μισθών, περαιτέρω αύξηση του ΦΠΑ, περικοπές στις δημόσιες επενδύσεις), ενώ η ΕΕ ανακοίνωσε τη δημιουργία μηχανισμού χρηματοδότησης με τη συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Για μια ακόμα φορά, ωστόσο, οι κινήσεις αυτές δεν οδήγησαν στην ενίσχυση της αξιοπιστίας της Ελλάδας, αφού οι αμφιβολίες για το αν η Ελλάδα θα μπορούσε να διαχειριστεί την κρίση παρέμειναν έντονες – και μάλιστα περισσότερο γενικευμένες πλέον, καθώς άρχισε να εκφράζεται η άποψη ότι κινδυνεύει το ίδιο το ευρώ.

Από τον Απρίλιο και μετά, ακολούθησαν νέες υποβαθμίσεις από τους οίκους αξιολόγησης, με τα ελληνικά ομόλογα να κατατάσσονται για πρώτη φορά από τότε

που είχε ξεκινήσει η αξιολόγησή τους στην κατηγορία των «σκουπιδιών» (junk).

Έπειτα από μια σειρά διαπραγματεύσεων σχετικά με το ύψος και τους όρους της χρηματοδότησης, η Ελλάδα υπέγραψε το Μνημόνιο στις 5 Μαΐου 2010, το οποίο περιλαμβάνει υποστήριξη ύψους 80 δισ. ευρώ από χώρες της ευρωζώνης και 30 δισ. ευρώ από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με κόστος δανεισμού περίπου 4% έως 5% και περίπου 3,3% αντίστοιχα.

Προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση είναι η δρομολόγηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, ενώ η Ελλάδα μπαίνει σε καθεστώς τριμηνιαίας αξιολόγησης ώστε να διαπιστώνεται ο βαθμός επίτευξης της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Με την ανακοίνωση της δημιουργίας μηχανισμού χρηματοδότησης και τη δημοσιοποίηση των λεπτομερειών του Μνημονίου, τα επιτόκια στις αγορές μειώθηκαν, αλλά αυτή η μείωση υπήρξε προσωρινή.

Λίγες μόλις εβδομάδες μετά, η Moody's προέβη σε μια ακόμα υποβάθμιση και τα περιθώρια CDS εκτινάχθηκαν για άλλη μια φορά. Παρά τη σχετικά ικανοποιητική εκτέλεση των όρων του Μνημονίου, η Ελλάδα εξακολούθησε να θεωρείται εξαιρετικά αφερέγγυα και να αναφέρεται ως η χώρα της ευρωζώνης με τη μεγαλύτερη πιθανότητα χρεοκοπίας, δέκα και πλέον μήνες μετά από την υπογραφή του Μνημονίου.

Οι υποβαθμίσεις από τους διεθνείς οίκους δεν έχουν πάψει να διαδέχονται η μία την άλλη. Τα προβλήματα στην οικονομία της Ελλάδας που ήρθαν στο προσκήνιο λόγω της παγκόσμιας κρίσης ανέδειξαν με τη σειρά τους και το βαθύτερο πρόβλημα της ευρωζώνης – ότι πρόκειται, δηλαδή, για μια σειρά από χώρες που έχουν κοινό νόμισμα, χωρίς όμως να μπορεί στ' αλήθεια να γίνει λόγος για πραγματική νομισματική ένωση.

Έτσι, από τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας μπήκε, από ό,τι φαίνεται, οριστικό τέλος σε μια περίοδο λειτουργίας του ευρώ κατά την οποία δεν γίνονταν

διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών της ευρωζώνης, καθώς οι χώρες με τα μεγαλύτερα ελλείμματα και δημόσια χρέη θεωρήθηκαν αφερέγγυες και άρχισαν να έχουν περιορισμένη πρόσβαση στις αγορές.

Το «εγκληματικό» λάθος της Ευρώπης το 2008 ήταν ότι την ώρα που κατέρρεαν οι τράπεζες, οι ηγέτες της Ευρώπης αποφάσισαν πως η διάσωσή τους θα πρέπει να ανατεθεί στις κυβερνήσεις της κάθε χώρας.

Έτσι, οι τράπεζες διεσώθησαν μεν, διατηρήθηκαν όμως σε «νεκροζώντανη» κατάσταση.

Κι αυτό επειδή καμία εθνική κυβέρνηση δεν είχε το χρήμα και το πολιτικό σθένος να κάνει αυτό που έπρεπε – να εκκαθαρίσει τις τράπεζες της χώρας της, να τις παραδώσει υγιείς στον ιδιωτικό τομέα, να τους βάλει όρια σε νέες επικίνδυνες κινήσεις έκδοσης συνθετικών χρεών (τοξικών παραγώγων) κλπ.

Κάπως έτσι, το τέλος του 2011 βρίσκει την Ευρώπη να επιστρέφει στο 2008, σε μια νέα κρίση τραπεζών η οποία απειλεί το ευρώ με τελική κατάρρευση.

Το ελληνικό χρέος μπορεί να κυριαρχούσε στους τίτλους των δελτίων ειδήσεων, αλλά η Κρίση καιροφυλακτεί στις γαλλογερμανικές τράπεζες. Η κατάρρευση της Dexiatio φθινόπωρο του 2011 δεν ήταν παρά ο προπομπός – κάτι σαν την Bear Stearns που κατέρρευσε μήνες πριν από το «μεγαλειώδες» φθινόπωρο του 2008.

Οι υπουργοί Οικονομικών της ευρωζώνης αντέδρασαν ακριβώς όπως το 2008: αρνούμενοι, και αυτήν τη φορά, να αντιμετωπίσουν τη συστημική τραπεζική κρίση συστημικά. Αντί γι' αυτό, επέμεναν και πάλι ότι η γαλλική κυβέρνηση πρέπει να επανακεφαλαιοποιήσει και να ελέγχει τις γαλλικές τράπεζες, η γερμανική τις γερμανικές κλπ.

Όλα όσα αναφέρονται περί συντονισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν έχουν καμία ουσιαστική σημασία. Στην ουσία, οι πολιτικοί του Παρισιού, του Βερολίνου, ακόμα

και των Αθηνών, εξακολουθούν να μην θέλουν να απαγκιστρωθούν από την προνομιακή (και πελατειακή) τους σχέση με τις «εθνικές» τράπεζες.

Όσο το συμφέρον τους υπερτερεί της λογικής, που απαιτεί μία και μόνο μία ευρωπαϊκή αρχή επίβλεψης και κεφαλαιοποίησης των τραπεζών, η κρίση θα συνεχίζει την επέλασή της και το ευρώ θα οδεύει αναπόφευκτα προς τη καταστροφή του.

8.ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

Η οικονομική ύφεση αποτελεί τη δίοδο μέσω της οποίας η κρίση του δημόσιου χρέους επιδρά εμμέσως στο τραπεζικό σύστημα. Η ύφεση αυτή προέρχεται μεν από τη μετάδοση στην πραγματική οικονομία της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2008, εντείνεται όμως τόσο εξαιτίας της χρονικής της διάρκειας όσο και εξαιτίας του μεγέθους που προσέλαβε από τις πολιτικές λιτότητας στις οποίες στράφηκαν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για να περιορίσουν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα και να ανακόψουν την αυξητική πορεία του δημόσιου χρέους τους.

Ως εκ τούτου, θα ήταν μάλλον θεμιτό να θεωρήσουμε την παρατεταμένη ύφεση και τις συνέπειές της στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος ως ένα έμμεσο αποτέλεσμα της κρίσης χρέους.

Αυτό καθίσταται ακόμα πιο σαφές εάν λάβουμε υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες τις οποίες αντιμετωπίζουν τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης τα οποία επλήγησαν από την κρίση δανεισμού.

Οι χώρες αυτές δεν έχουν ούτε τη δυνατότητα άσκησης ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε κάποια ελάφρυνση του βάρους, είτε μέσω πληθωριστικών πιέσεων είτε μέσω κάποιας μερικής νομισματοποίησης του χρέους, ούτε το περιθώριο υποτίμησης του νομίσματός τους.

Ως αποτέλεσμα, από τη στιγμή που βρίσκονται αντιμέτωπες με μια κρίση δανεισμού, δεν έχουν στην πραγματικότητα καμία διέξοδο πέραν της προσπάθειας δραστηρικής μείωσης των ελλειμμάτων τους παρά το γεγονός ότι ακόμα και η συγκεκριμένη διέξοδος σπανίως επιτυγχάνει λόγω των αρνητικών της επιπτώσεων στην εν γένει οικονομική δραστηριότητα.

Όταν μάλιστα όλα τα παραπάνω λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια ενός διεθνούς περιβάλλοντος το οποίο χαρακτηρίζεται από αστάθεια, αβεβαιότητα και αναιμική μεγέθυνση στις πλέον ανεπτυγμένες οικονομίες, η αποτυχία της παραπάνω συνταγής είναι μάλλον δεδομένη εκ των προτέρων.

Όπως έχει ήδη γίνει εμφανές στη περίπτωση της Ελλάδας, της το μόνο αποτέλεσμα είναι η περαιτέρω εμβάθυνση της ύφεσης, η οποία εντείνει τα υπάρχοντα προβλήματα και δημιουργεί πλείστα όσα νέα, μεταξύ άλλων και στον τραπεζικό τομέα.

Όμως, αν και είναι απολύτως θεμιτό να συμπεριλάβουμε την εντονότατη ύφεση στις συνέπειες της κρίσης χρέους, δεν είναι πάντοτε εφικτό ή εύκολο στην πράξη να διαχωριστεί με ακρίβεια η αρνητική επίδραση στον τραπεζικό τομέα που προέρχεται από την οικονομική ύφεση από αυτήν που οφείλεται στην ίδια την κρίση χρέους, χωρίς δηλαδή τη διαμεσολάβηση της γενικότερης οικονομικής δυσπραγίας.

Ο πλέον προφανής τρόπος μέσω του οποίου η οικονομική δυσπραγία επιδεινώνει την κατάσταση του τραπεζικού συστήματος είναι μέσω της κατακόρυφης αύξησης των επισφαλών απαιτήσεων. Αυτές μπορεί να αφορούν μια πληθώρα στοιχείων του ενεργητικού των πιστωτικών ιδρυμάτων, όπως μετοχές ή ομολογιακούς τίτλους άλλων πιστωτικών ιδρυμάτων ή και επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού τομέα, αλλά κατά κύριο λόγο αναφέρονται στη δανειοδότηση νοικοκυριών και επιχειρήσεων.

Οι λόγοι για τους οποίους τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις δυσκολεύονται σε περιόδους ύφεσης να εξυπηρετήσουν στο ακέραιο τα δάνεια τα οποία είχαν λάβει κατά το παρελθόν θα πρέπει να είναι προφανείς.

Όπως δείχνει ξεκάθαρα και η παρούσα συγκυρία στη χώρα μας, υπό τις συνθήκες αυτές καθώς και των capital controls, μεγάλο μέρος των δανειοληπτών αδυνατούν να εξοφλήσουν τους τόκους ή και το κεφάλαιο των δανείων, οι αιτήσεις για διακανονισμούς και οι δικαστικές προσφυγές με σκοπό την αναδιάρθρωση των ιδιωτικών χρεών αυξάνονται κατακόρυφα και τα τραπεζικά ιδρύματα αναγκάζονται να παραγράψουν μέρος των απαιτήσεών τους και να αυξήσουν τις προβλέψεις για επισφάλειες στους ισολογισμούς τους, με αποτέλεσμα την επιδείνωση των βασικών τους δεικτών.

Σύμφωνα με τη συγκεντρωτική λογιστική κατάσταση των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, η οποία δημοσιεύεται από την Τράπεζα της Ελλάδος, οι προβλέψεις των ιδρυμάτων αυτών για επισφαλή δάνεια ανήλθαν τον Σεπτέμβριο του 2011 σε 18,2 δισ. ευρώ, από 13,5 δισ. ευρώ που ήταν το 2010 και μόλις 8,1 δισ. ευρώ τον Σεπτέμβριο του 2009, ενώ τα αντίστοιχα ποσά κυμαίνονταν μεταξύ 5-6 δισ. ευρώ πριν την εμφάνιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Μάλιστα, οι προβλέψεις αυτές ως ποσοστό των καταθέσεων αυξήθηκαν από μόλις 2,8% τον Σεπτέμβριο του 2009 σε 4,6% τον Σεπτέμβριο του 2010 και σε 7,3% έναν χρόνο μετά. Σε σχέση δε με τις καταθέσεις του ελληνικού ιδιωτικού τομέα, οι προβλέψεις για επισφαλή δάνεια του εγχώριου τραπεζικού συστήματος αγγίζουν πλέον το 10%, με τις προβλέψεις αυτές να παρουσιάζουν σαφή ανοδική και τις εν λόγω καταθέσεις σαφή καθοδική τάση.

Οι καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα, , αποτελούν το δεύτερο πρόβλημα το οποίο η ύφεση εναποθέτει στους ώμους του τραπεζικού συστήματος. Αποτελούν επίσης ένα πρόβλημα οι αιτίες του οποίου είναι εξίσου προφανείς με αυτές της αύξησης των επισφαλών δανείων.

Η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών οδήγησε αναπόφευκτα σε εκροή καταθέσεων από το τραπεζικό σύστημα, καθώς τα νοικοκυριά προσπαθούσαν να διατηρήσουν ένα, κατά το δυνατό, σταθερό βιοτικό επίπεδο ή να αποπληρώσουν υποχρεώσεις τις οποίες είχαν αναλάβει σε περιόδους οικονομικής ευμάρειας.

Η εκροή αυτή των καταθέσεων, ακόμη και εν μέσω capital controls, καθίσταται ακόμα πιο βέβαιη και αναμενόμενη εάν λάβουμε υπ' όψιν ότι σε αρκετές περιπτώσεις η διατήρηση του βιοτικού επιπέδου δεν αποτελεί μόνο επιλογή αλλά και αναγκαιότητα, καθώς σημαντικές πτυχές του επιπέδου αυτού δεν μπορούν να μεταβληθούν άμεσα ή ακόμα και βραχυπρόθεσμα.

Για τη περίπτωση δε της Ελλάδας τα στοιχεία φαίνεται να μην επιδέχονται καμία αμφισβήτηση. Στην Ελλάδα, το ύψος των καταθέσεων του ιδιωτικού τομέα, πλην των νομισματικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, στα εγχώρια νομισματικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανήλθε τον Σεπτέμβριο του 2011 σε μόλις 183,2 δισ. ευρώ. Το ίδιο μέγεθος ανερχόταν σε 213 δισ. το 2010, σε 227,8 δισ. το πρώτο εξάμηνο του 2010 και σε 237,8 δισ. ευρώ τον Σεπτέμβριο του 2009, όταν έφτασε στο μέγιστο ύψος του και πριν αρχίσει η κατακόρυφη πτώση.

Εξίσου, ανησυχητικό ήταν και το γεγονός ότι η εκροή των καταθέσεων φαινόταν να λαμβάνει χώρα με αυξανόμενο ρυθμό. Ο ρυθμός μείωσης των καταθέσεων μεταξύ Σεπτεμβρίου 2009 και Σεπτεμβρίου 2010 ανήλθε σε 10,4%, ενώ κατά το αμέσως επόμενο δωδεκάμηνο ο ρυθμός αυτός διαμορφώθηκε στο 14%.

Από το μέγιστο του Σεπτεμβρίου του 2009, οι καταθέσεις στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα έχουν μειωθεί δραματικά φτάνοντας τα 138,5 δις, χωρίς να διαφαίνεται κάποια αλλαγή της τάσης αυτής στο προσεχές μέλλον.

Το βασικότερο ιδιάζον χαρακτηριστικό του τραπεζικού συστήματος της ευρωζώνης είναι ότι, στην πραγματικότητα, η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008 δεν έχει αντιμετωπιστεί ακόμα.

Οι χορηγήσεις ρευστότητας και εγγυήσεων από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατόρθωσαν μεν να κρατήσουν το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα στη ζωή, όχι όμως

και να οδηγήσουν στην πλήρη καταγραφή των πραγματικών ζημιών των ευρωπαϊκών πιστωτικών ιδρυμάτων και στην απαιτούμενη ανακεφαλαιοποίησή τους.

Σε κάποιες περιπτώσεις, η αδυναμία αντιμετώπισης των υπέρογκων προβλημάτων του τραπεζικού τομέα γονάτισε ολόκληρη την εγχώρια οικονομία, όπως έχει ήδη συμβεί στην Ιρλανδία.

Σε άλλες περιπτώσεις, ευρωπαϊκές οικονομίες έφτασαν στην ίδια οικτρή κατάσταση χωρίς τη μεσολάβηση κάποιας κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού τους συστήματος.

Και στις δύο όμως περιπτώσεις, η δημιουργηθείσα κρίση δημόσιου χρέους επέτεινε σε μεγάλο βαθμό τα ήδη υφιστάμενα προβλήματα του τραπεζικού συστήματος, ενώ δημιούργησε και κάποια καινούρια.

Το προφανές συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι η κρίση χρέους και η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ευρωζώνης είναι σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετες. Επιπλέον, έχουν εμπλακεί σε μια σχέση σωρευτικής αιτιότητας, στα πλαίσια της οποίας κάθε όξυνση της μιας οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην επιδείνωση της άλλης.

Αυτό είναι ήδη εμφανές στις περιπτώσεις των χωρών οι οποίες αντιμετωπίζουν την οξύτερη κρίση χρέους και οι οποίες έχουν, ως αποτέλεσμα αυτής, αποκλειστεί πλήρως από τις διεθνείς αγορές, αλλά δεν θα αργήσει να γίνει εμφανές παντού όταν τα βήματα της Ελλάδας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας ακολουθήσει κάποια λατινογενής χώρα με μεγαλύτερο ειδικό βάρος.

Στην περίπτωση αυτή, η εκ νέου μετάδοση της κρίσης από τον τομέα του δημόσιου χρέους στον τραπεζικό τομέα, αν και ποιοτικά όμοια με τις τρεις παραπάνω περιπτώσεις, θα λάβει καινοφανείς διαστάσεις, στο βαθμό μάλιστα που δεν αποκλείεται το υψηλό δημόσιο χρέος να εκληφθεί ως το σχετικά μικρότερο από τα προβλήματα που θα αντιμετωπίζει η ευρωζώνη. (Βυθούλκα , 2009)

9.ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

Ο μηχανισμός αυτός καλείται διεθνής λόγω της συμμετοχής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) σε αυτόν και όχι ευρωπαϊκός, ενώ η δημιουργία του καλείται σταδιακή διότι ξεκίνησε από την υιοθέτηση ad hoc πολιτικών στην ελληνική περίπτωση, συνέχισε κάπως πιο συντεταγμένα στις περιπτώσεις της δανειοδότησης της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) .

Η λογική της πολιτικής αυτής βασίζεται κατά κύριο λόγο στην επιβολή ενός αυστηρού προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης, μείωσης δηλαδή των δημόσιων δαπανών και αύξησης των φορολογικών εσόδων του κράτους, το οποίο αποσκοπεί στον κατά το δυνατόν συντομότερο περιορισμό του δημοσιονομικού ελλείμματος σε διαχειρίσιμο επίπεδο.

Για να σταθεροποιηθεί αρχικά και να μειωθεί στην συνέχεια το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (σε βαθμό τουλάχιστον που οικονομία εξακολουθεί να μεγαθύνεται) πρέπει να επιτευχθεί ο στόχος αυτός και να δημιουργηθούν εν ακολουθία πρωτογενή δημοσιονομικά πλεονάσματα.

Η συνεχιζόμενη επέκταση της οικονομικής δραστηριότητας μπορεί να επιτευχθεί εφαρμόζοντας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, όπως η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, οι εκτεταμένες αποκρατικοποιήσεις και η απελευθέρωση συγκεκριμένων αγορών οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλή δυνητική κερδοφορία, σύμφωνα με την λογική των σχετικών προγραμμάτων σταθεροποίησης.

Επιπλέον, ο στόχος αυτός θα πραγματοποιηθεί από την γενικότερη μείωση του ποσοστού της κρατικά ελεγχόμενης οικονομικής δραστηριότητας, η οποία θα αφήσει ελεύθερο ένα πεδίο δόξης λαμπρόν στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Η παραπάνω λογική είναι, αν μη τι άλλο, προβληματική.

Πρώτον, επειδή η λογική της εξάλειψης των ελλειμμάτων μέσω της μείωσης των δαπανών και της αύξησης των εσόδων, αν και απολύτως ορθή στην περίπτωση ενός ατόμου ή ενός νοικοκυριού, δεν λειτουργεί εξίσου καλά στην περίπτωση που η μονάδα της ανάλυσης είναι το σύνολο της οικονομίας.

Ένα κράτος, με απλά λόγια, δεν μπορεί να εξαφανίσει το έλλειμά του μειώνοντας ισόποσα τις δαπάνες του ή αυξάνοντας ισόποσα τη φορολογική επιβάρυνση των πολιτών του ή ακολουθώντας κάποιον συνδυασμό των πολιτικών αυτών.

Υπό συνθήκες δε οικονομικού πλεονάσματος, η παραπάνω λογική δεν λειτουργεί καθόλου, ή μάλλον λειτουργεί ιδιαίτερος αποτελεσματικά προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Δεύτερον, επειδή η δανειοδότηση αποτελεί λύση όταν κάποιο κράτος αντιμετωπίζει προβλήματα ρευστότητας, αλλά όχι όταν το πρόβλημα έγκειται στην αδυναμία αποπληρωμής των χρεών του.

Επίσης, επειδή το δημόσιο χρέος μιας χώρας ως ποσοστό του ΑΕΠ της μειώνεται όταν ο ποσοστιαίος ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας της είναι υψηλότερος του μέσου επιτοκίου που αντιμετωπίζει, ενώ οι εν λόγω πολιτικές οδηγούν σε δυσθεώρητα ύψη το επιτόκιο αυτό και καθιστούν αρνητικούς τους ρυθμούς μεγέθυνσης.

Τέλος, επειδή η προσδοκία ότι αυτή η καταβαράθρωση της οικονομικής δραστηριότητας θα αποφευχθεί μέσω των παραπάνω διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων αποτελεί, στην καλύτερη των περιπτώσεων, απλώς ευσεβή πόθο.

Ο ρυθμός μείωσης του ΑΕΠ ήταν ,και συνεχίζει να είναι, σαφώς μεγαλύτερος του προβλεπόμενου, τα επιτόκια δανεισμού του ελληνικού δημοσίου έχουν αυξηθεί κατακόρυφα κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους. Όσες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έχουν γίνει δεν έχουν επιφέρει κανένα απολύτως από τα προβλεπόμενα οφέλη, ενώ ακόμα και η μείωση του ελλείμματος, η οποία πράγματι επετεύχθη, απαίτησε ιδιαίτερος δυσανάλογα δημοσιονομικά μέτρα.

Εντούτοις, το πρώτο σενάριο το οποίο θα μελετηθεί συνίσταται ακριβώς στη συνέχιση αυτής της μέχρι στιγμής εφαρμοζόμενης πολιτικής, αν μη τι άλλο επειδή, παρά την εντός και εκτός Ελλάδας πανθομολογούμενη πλέον αποτυχία της, δεν διαφαίνεται κάποια ισχυρή πολιτική βούληση διαφοροποίησής της. Επιπλέον, διότι είναι από μόνο του σημαντικό να διερευνηθεί η πιθανή εξέλιξη του δημόσιου χρέους στην περίπτωση αυτή.

Τα αποτελέσματα της εν λόγω άσκησης μπορούν στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν είτε ως ένα επιπλέον κριτήριο της επιτυχίας ή μη της εν λόγω πολιτικής, (ιδίως εφόσον η σταθεροποίηση και η μείωση του χρέους αποτελούν τους κατεξοχήν στόχους της), είτε ως σημείο αναφοράς στη βάση του οποίου διαφορετικές προτάσεις θα μπορούν να αξιολογηθούν.

Τέλος, το σενάριο αυτό μπορεί εύκολα να επεκταθεί ώστε να συμπεριλάβει και την τακτική της επαναγοράς μέρους του ελληνικού χρέους στη δευτερογενή αγορά με τα έσοδα που θα προκύψουν από τις μαζικές αποκρατικοποιήσεις οι οποίες έχουν προβλεφθεί, δίνοντάς μας έτσι μια εκτίμηση του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος που μπορεί να προκύψει μέσω της συνέχισης της συγκεκριμένης πολιτικής. (Κότιος, 2010)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά , στην παρούσα εργασία αναφέρθηκαν εκτενώς οι απαρχές της οικονομικής κρίσης , οι παράγοντες αυτής και ο ρόλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Η κρίση του 2008 έφερε στην επιφάνεια διάφορες παθογένειες του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος καθώς και της Ελλάδας . Οι πολιτικές που αναφέρθηκαν στην εργασία αυτή σε συνδυασμό με την ήδη δυσμενή θέση στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα , οδήγησαν στην επιβολή capital controls και δυσβάσταχτων μέτρων για τον ελληνικό λαό.

Τα τελευταία χρόνια ήταν για τη χώρα, αλλά και για την υπόλοιπη ευρωπαϊκή περιφέρεια, ένας χρόνος-κόλαφος. Ο φαύλος κύκλος της ύφεσης έφτασε ρυθμούς επιτάχυνσης που, αν και απόλυτα προβλέψιμοι δεδομένων των οικονομικών πολιτικών που επιλέχθηκαν από την ευρωπαϊκή ηγεσία, δεν έχουν παρατηρηθεί από τη δεκαετία του 1930.

Θα μπορούσε κανείς ,λοιπόν να πει ότι η αντιμετώπιση της κρίσης αποδεικνύεται μισανθρωπιστική δίχως να λαμβάνεται υπ' όψιν η ανθρώπινη πλευρά. Οι εξελίξεις παρουσιάζονται θλιβερές και θα συνεχίσουν να είναι έτσι , εκτός αν υπάρξει συνεννόηση και συγκεκριμένη στρατηγική πλεύση σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση της κοινωνικοοικονομικής αυτής κρίσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

AKERLOF G.A. and SHILLER R. 2009, *Animal Spirits. How Human Psychology Drives The Economy, And Why It Matters For Global Capitalism*, Princeton University Press.

BLANCHARD O. and GIAVAZZI F. 2002, *Current Account Deficits in the Euro Area. The End of the Feldstein Horioka Puzzle?*, Brookings Papers on Economic Activity

COTTARELLI C. 2012, *Sovereign Debt Crisis: Why in Europe and not Elsewhere?*, *Intereconomics* 1/2012, pp. 74-75

DE GRAUWE P. 2000, *The Economics of Monetary Integration*, 4th ed., Oxford

DE GRAUWE P. 2003, *Economics of monetary Integration*, Oxford University Press 5th edition

DE GRAUWE P. 2003, *Η θεωρία των άριστων νομισματικών Περιοχών, Τα οικονομικά της Νομ. Ένωσης, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα*

DE GRAUWE P. 2012, *A self-inflicted crisis*, CEPS Commentary, 31 May 2012

DEUTSCHE BUNDESBANK 2010a, *Zur Problematik makroökonomischer Ungleichgewichte im Euro-Raum*, Monatsbericht Juli, pp. 17-40

DEUTSCHE BUNDESBANK 2010b, *Nominale und reale Wechselkursentwicklung während der Finanzkrise*, Monatsbericht, s. 41-58

EEAG 2011a, *The EEAG Report on the European Economy, "Greece"*, CESifo, pp.97

ENDERLEIN H. 2004a, *Break it, don't fix it*, *Journal of Common Market Studies*

ENDERLEIN H. 2004b, *Wirtschaftspolitik in der Währungsunion*, Frankfurt

ENDERLEIN H. 2006, *The euro and political union: do economic spillovers from monetary integration affect the legitimacy of EMU?*, Journal of European Public Policy

ENSTE D. 2009, *Die Krise: Ethik und Vertrauen*, WISU 6/2009, pp. 808-812.

EUROPEAN COMMISSION 2010b, *Surveillance of the euro area-Competitiveness and imbalances*, European Economy, Nr.1-2010c, Quarterly Report on the euro area, Special issue: The impact of the global crisis on competitiveness and current account divergences in the euro area

EUROPEAN COMMISSION 2010d, *The Economic Adjustment Programme for Greece*, European Economy, Occasional Papers 61

FELDSTEIN M.S. 1997, *The Political Economy of the European Economic and Monetary Union: Political Sources of an Economic Liability*, NBER Working Paper No. W6150

HODSON D. and MAHER, I. 2002, *Economic and monetary union: balancing credibility and legitimacy in an asymmetric policy-mix*, Journal European Public Policy

HOFFMAN S. 1994, *Europe's Crisis Revisited*, Daedalus

HUGHES K. 2011, *European Politics and the Euro Crisis: Ten Failures*, Friends of Europe, Policy Paper, November.

HYGESSEN N. 1990, *The Benefits and Costs of Currency Unification*, στο Η.

SIEBERT (Ed.): *The Completion of the Internal Market*, Kiel Institute of World Economics, Tübingen: Mohr-Siebeck, σελ. 347-385 IMF 2009, *Initial Lessons of the Crisis Prepared by the Research, Monetary and Capital Markets, and Strategy, Policy, and Review Departments*, Washington IMF 2009, *Initial Lessons Of The Crisis*, Washington

KAHNEMAN, D. and TVERSKY A. 1979, *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*, Econometrica, Vol. 47, (2), pp. 263-292.

- KINDLEBERGER, C. 2005, *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*, Wiley, 5th edition
- KIRCHSASSNER G. 2009, *Die Krise der Wirtschaft: Auch eine Krise der Wirtschaftswissenschaften? Discussion Paper no. 2009-18, Department of Economics, University of St. Gallen.*
- KOTZ D.M. 2009, *The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism, Review of Radical Political Economics*
- LEHMANN-WAFFENSCHMIDT M. and KOMPE K. 2010, *Die Wirtschaftswissenschaften und die Krise, WISU 7/10, pp. 964-969*
- MAURO P. 1995, *Corruption and Growth, The Quarterly Journal of Economics*
- MONGELLI F. 2002, *New views of OCA theory : What is EMU telling us?, ECB Working Paper 138*
- MATHEΣ J. 2009, *Ten Years EMU – Reality Test for the OCA Endogeneity Hypothesis, Economic Divergences and Future Challenges, Intereconomics, pp. 114-128*
- ROUBINI N. 2006, *International Monetary Fund Book Forums and International Seminars: Lecture and Discussion With Nouriel Roubini, Washington*
- SCHARPF F.W. 1988, *The joint-decision trap: lessons from German federalism and European integration, Public Administration 66: 239–78*
- SCHRADER K. and LAASER C. F. 2010, *Den Anschluss nie gefunden: Die Ursachen der griechischen Tragödie, Wirtschaftsdienst, pp. 540-547*
- SCHRADER K. and LAASER C.F. 2010, *Den Anschluss nie gefunden: Die Ursachen der griechischen Tragödie, Wirtschaftsdienst, pp. 540-547*
- SHILLER R. 1996, *Irrational Exuberance, Princeton University Press.*
- SHLEIFER A. and SUMMERS L. H. 1990, *The Noise Trader Approach to Finance, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 4 (2), pp. 19-33.*
- STIGLITZ J. 2003, *Globalization and its Discontents, W.W. Norton & Company*

TEMPELMAN J. H. 2010, *Austrian Business Cycle Theory and the Global Financial Crisis: Confessions of a Mainstream Economist*, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol. 13

VERDUM A. 1998, *The institutional design of EMU: a democratic deficit?*, *Journal of Public Policy*

ΑΖΑΡΙΑΔΗΣ Κ., ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Γ.Μ., ΠΙΣΣΑΡΙΔΗΣ Χ.Α., 2010, *Ανάπτυξη είναι η μόνη λύση, Δεκαεπτά Προτάσεις για μία Νέα Αναπτυξιακή Στρατηγική*, Αθήνα

ΑΝΑΣΤΑΣΑΤΟΣ Α. 2010, *Η εξωτερική ανισορροπία της ελληνικής οικονομίας*, Αθήνα

ΑΡΓΥΡΙΟΥ Μ. 2005, *Οι επιπτώσεις από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ: Αρχικές Εκτιμήσεις*, Αθήνα

ΑΡΓΥΡΟΥ Μ. 2005, *Η Ελληνική Οικονομία στην ΟΝΕ, Οικονομικές Εξελίξεις*, Αθήνα

ΒΥΘΟΥΛΚΑ Ε. 2009, *Η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας τα τελευταία 10 χρόνια*, Αθήνα

ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γ. 2011, *Παγκόσμιος Μινώταυρος, Εκδόσεις Λιβάνη*

ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ. 1997, *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, Αθήνα, Εκδόσεις Ευγ. Μπένου

ΓΚΑΡΓΚΑΝΑΣ Ν. και ΤΑΒΛΑΣ Γ. 2002, *Νομισματικά καθεστώτα & επιδόσεις ως προς τον πληθωρισμό, Οικ. Επιδόσεις & προοπτικές της Ελλάδος*, Αθήνα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, *Η Ελληνική Οικονομία*, 2011, Αθήνα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, *Ετήσια Έκθεση*, ΑΔΕΔΥ, 2010, Αθήνα

ΚΟΤΙΟΣ Α. 2000, *Η Ελλάδα στον Ευρωχώρο, Από την ονομαστική στην πραγματική σύγκλιση*, Βόλος

ΚΟΤΙΟΣ Α., ΓΑΛΑΝΟΣ Γ. 2010, *Κρίση της Οικονομίας ή Κρίση της Οικονομικής Επιστήμης; Μύθοι και Πραγματικότητα ενός Δογματικού Διαλόγου*, Αθήνα

ΚΟΤΙΟΣ Α, ΓΑΛΑΝΟΣ Γ., ΡΟΥΚΑΝΑΣ Σ. 2012, *Η Ελληνική Κρίση και η κρίση του συστήματος διακυβέρνησης της ευρωζώνης*, Αθήνα

ΚΟΤΙΟΣ Α. 1997, *Οι δύο όψεις της ΟΝΕ*, *Ευρωπαϊκή Παρουσία*, Μηνιαία Έκδοση για την Ευρώπη, Αθήνα

ΚΟΤΙΟΣ Α. 2000, *Η Ελλάδα στον 'Ευρωχώρο' - Από την ονομαστική στην πραγματική σύγκλιση*, στο Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Βόλος, σελ. 341-365

ΚΟΤΙΟΣ Α. 2011, *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*, Αθήνα

ΚΥΡΚΙΛΗΣ Δ. 2002, *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική

ΜΑΡΙΑΣ Ν. 2011, *Το Μνημόνιο της χρεοκοπίας και ο άλλος δρόμος*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη

ΜΟΥΣΗΣ Ν. 2008, *Ευρωπαϊκή Ένωση - Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ Χ. 2011, *Η Ελλάδα Μετά το Κούρεμα Χρέους- Επιπλέον Λιτότητα, Βαθύτερο Κατρακύλισμα της Οικονομίας και Παράδοση της Εθνικής Κυριαρχίας*, Αθήνα

ΡΑΠΑΝΟΣ Β. 2009, *Μέγεθος και Έυρος Δραστηριοτήτων του Δημοσίου Τομέα*, Ίδρυμα, Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, Κείμενο Εργασίας, Αθήνα

ΣΑΧΙΝΙΔΗΣ Φ. 2006, *Το συναλλαγματικό καθεστώς της Ελλάδας: Από την πρόσδεση της δραχμής στο δολάριο μέχρι την ΟΝΕ*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

ΤΑΤΣΟΣ Ν. 1991, *Τα δημόσια οικονομικά στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Σμπίλια

ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Π. 2000, *Νομισματικές κρίσεις & επιστροφή στην ΟΝΕ, Ευρώ & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Αθήνα

ΧΑΛΙΚΙΑΣ, 1995, *Νομισματική Πολιτική: συνεχώς σε σύγκρουση με τη Δημοσιονομική Πολιτική*, Οικονομικός Ταχυδρόμος

ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ Γ. 2008, *Η Ελλάδα στην ΟΝΕ και ο φόβος ανώμαλης προσγείωσης*, Αθήνα

ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ Γ. 2009, *Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές*, Αθήνα

ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ Γ. 2011, *Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις, προοπτική*, Αθήνα

ΨΑΛΛΙΔΑΣ Δ. 2010, *Δοκίμια πάνω στην επίδραση του ευρώ στο διεθνές εμπόριο των χωρών της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης*, Πάτρα